

**ВАЗОРАТИ МАОРИФ ВА ИЛМИ ҶУМҲУРИИ ТОҶИКИСТОН
ДОНИШГОҶИ ДАВЛАТИИ КҶЛОБ БА НОМИ
АБУАБДУЛЛОҶИ РҶДАКӢ**

Ба ҳукми дастнавис

ТКБ:74.26+74.261.7(2-тоҷ.)
ТДУ:37.0+811.111(075.8)
О-59

ОРИФОВ ОРЗУ ОБИДХУҶАЕВИЧ

**ХУСУСИЯТҶОИ ПЕДАГОГИИ РАФӢИ МУШКИЛОТИ ОМУӢИШИ
ЗАБОНИ АНГЛИСӢ ДАР ТАШАККУЛИ САЛОҶИЯТМАНДИИ
НУТҚИИ ДОНИШӶӢНИ МАКТАБҶОИ ОЛӢ**

Автореферерати
диссертатсия барои дарӢфти дараҷаи илмии номзади илмҶои
педагогӢ аз рӢи ихтисоси 13.00.08 - Назария ва методикаи таҳсилоти
касбӢ (13.00.08.04 - Назария ва методикаи фанҶои гуманитарӢ)

КӢлоб – 2024

Диссертатсия дар кафедраи методикаи таълими забонҳои хориҷии Донишгоҳи давлатии Кӯлоб ба номи Абуабдуллоҳи Рӯдакӣ иҷро шудааст.

Роҳбари илмӣ: **Ҷумъахон Алимӣ** - доктори илмҳои филологӣ, профессори кафедраи забоншиносӣ ва таърихи забони Донишгоҳи давлатии Кӯлоб ба номи Абуабдуллоҳи Рӯдакӣ, Корманди шоистаи Тоҷикистон

Муқарризи расмӣ: **Ҳочиматова Гулҷеҳра Масаидовна** - доктори илмҳои педагогӣ, профессори кафедраи методикаи таълими забон ва адабиёти руси Донишгоҳи миллии Тоҷикистон

Шамсова Бибихосият Қудратовна - номзади илмҳои педагогӣ, муаллими калони кафедраи забонҳои хориҷии Донишгоҳи технологии Тоҷикистон

Муассисаи пешбар: **Донишгоҳи давлатии Данғара**

Ҳимоя рӯзи «14» июни соли 2024 соати 13:00 дар ҷаласаи Шурои диссертатсионии 6D.KOA-047-и назди Донишгоҳи давлатии омӯзгории Тоҷикистон ба номи Садриддин Айнӣ (Ҷумҳурии Тоҷикистон, 734003, ш.Душанбе, хиёбони Рӯдакӣ, 121) доир мегардад.

Бо рисола дар китобхонаи илмии ДДОТ ба номи Садриддин Айнӣ ва дар сомонаи www.tgpu.tj шинос шудан мумкин аст.

Автореферат «___» _____ 2024 фиристода шудааст.

Котиби илмии Шурои диссертатсионӣ,
номзади илмҳои педагогӣ, дотсент:

Обидова М.И.

Муқаддима

Мубрами мавзуи таҳқиқот. Дар марҳалаи ҳозираи рушди ҷомеаи тоҷик тарбия намудани кадрҳои педагогии аз ҷиҳати идеявӣ боваринок, ба дараҷаи замонавӣ маълумотнок, пайвастании донишҳои амиқи назариявӣ бо қобилияти қабули қарорҳои амалӣ, эҷодкорона истифода бурдани онҳо дар фаъолияти педагогӣ зарур мебошад.

Вобаста ба ин мавзӯ дар самти рушди омӯзиши забонҳои хориҷӣ (ЗХ) дар сатҳи давлатию миллий як қатор чораҳои зарурӣ андешида шудааст. Ҳуҷҷату санадҳои меъёрии ҳуқуқии зиёде аз ҷониби Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон қабул шудаанд, аз ҷумла, Қарори Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон “Дар бораи тасдиқи барномаи давлатии тақвими ва омӯзиши забонҳои русӣ ва англисӣ дар Ҷумҳурии Тоҷикистон барои солҳои 2015-2020», замимаи 1 ба Қарори Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон аз 30-юми августи соли 2019, № 438 “Барномаи давлатии тақвими ва омӯзиши забонҳои русӣ ва англисӣ дар Ҷумҳурии Тоҷикистон барои давраи то соли 2030”, Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон “Дар бораи маориф”, “Стандарти давлатии таҳсилоти олии касбӣ” (1996), “Стратегияи миллии рушди таҳсилоти олии касбӣ дар Ҷумҳурии Тоҷикистон барои солҳои 2007-2015”, “Барномаи давлатии рушд ва вориднамоии технологияҳои иттилоотӣ-коммуникатсионӣ дар Ҷумҳурии Тоҷикистон” (3 декабри соли 2004, таҳти № 468), “Стратегияи миллии рушди таҳсилоти Ҷумҳурии Тоҷикистон то соли 2020”, ки дар назди омӯзгорони мактабҳои олии оид ба тақвими ҷиддии назариявӣ ва методологияи таълими ЗХ, аз ҷумла, забони англисӣ (ЗА), дар муассисаҳои таҳсилоти олии касбӣ вазифаҳои мушаххас пешбинӣ кардаанд.

Мушкилоти таълим метавонад аз бисёр сабабҳо сар занад. Инҳо иборатанд аз набудани омодагӣ, набудани малакаҳои самараноки омӯзиш, маълумиятҳои омӯзиш, номуташиққилӣ ё афзалиятҳои нодуруст ҷойгиршуда. Онҳо ҳамчунин метавонанд набудани ҳавасмандӣ, таъхир, қобилияти тамарқуз аз сабаби ҳаяҷону изтироб ва бисёр сабабҳои дигарро дар бар гиранд.

Таҳқиқотҳо нишон доданд, ки ин беҳтарин роҳи усулҳо тавассути омезиши такрорӣ ва ёдоварӣ, фаъолиятҳои анҷом дода мешавад, ки шуморо ба гирифтани маълумот водор мекунад, на танҳо такроран хондани он. Баъзе донишҷӯён воқеан ин маводро медонанд, аммо аз сабаби изтироби санҷиш ба он дастрасӣ надоранд.

Нуктаи муҳиме, ки мутобиқшавии касбии омӯзгори ҷавонро тавсиф мекунад, ин тағйирёбии объекти фаъолият мебошад, ки дар давраи унвонҷӯӣ, магистратура ва докторантура раванди ҷудонашавандаи педагогӣ бо динамизм, гуногунҷанбагӣ, зиддиятноки ва мураккабии ҳоси худ мебошад. Ҳамин чиз ҳам аҳамияти калон дорад, ки муаллими ҷавон ҳамчун як қисми субъекти ҷамъиятӣ - коллективи педагогӣ, ки ба талаботи ин коллектив, хусусиятҳои муносибатҳо дар он, услуби роҳбарӣ, дараҷаи муайяни маҳорат мувофиқ буда, ба амал мебарояд. Вазифаи нав бо «полифобия»-и худ, вазифаҳои гуногуне, ки муаллим бояд дар мактаб иҷро

кунад, фарқ мекунад. Ҳамаи ин хусусиятҳо водор месозад, ки омӯзгор худро ҳамчун субъекти фаъолияти педагогӣ дарк намояд.

Дарачаи таҳқиқи мавзӯ. Дар адабиёти хеле васеъ оид ба мутобиқшавӣ асарҳои зиёде мавҷуданд, ки ба тавсифи хусусиятҳои он дар шароити гуногун бахшида шудаанд. Қонуниятҳои тақмили ихтисоси омӯзгор дар раванди мутобиқшавии касбиро муҳаққиқони тоҷику рус Ҷ.Алимӣ, Ю.К.Бабанский, С.Г.Вершловский, Т.В.Гуляев, С.Н.Еремеев, Е.В.Никитин, В.Сластенин, А.П.Тарабрин, А.И.Шербаков, Н.Хамидуллин, Т. Поляков, Ф.Магомедов, Е.Г.Черников ва дигарон давраи ибтидои фаъолияти педагогии муаллими ҷавонро таҳлил намуда, давраи рушди иҷтимоӣ ва касбии ӯро мавриди таҳқиқ қарор додаанд.

Ҷиҳатҳои алоҳидаи мудирияти раванди мутобиқшавии касбӣ дар асарҳои Ҷ.Алимӣ, Б.Аванесов, А.В.Абрамов, М.П.Будякин, Н.И.Иванов, С.В.Овдей, А.Т.Ростунов, А.Русалинов, А.Сазонов, В.С.Симоненко, В.Синявский, С.Н.Суховой ва дигарон баррасӣ гаштаанд.

Раванди рушди фаъолияти касбии муаллим дар асарҳои И.Каримова, Ҳ.Раҳимов, А.Нуров, Ҷ.Алимӣ, А.Г.Асмолов, С.И.Архангелский, Ф.Н.Гоноболин, В.И.Загвязинский, В.Зашихин, Н.В.Кузмин, О.Морозова, В.Сластенин, Б.Е.Тамарина, М.Педаяс, Н.Хоп ва дигарон зикр гардидааст.

Расонидани ёрӣ ба муаллими навкор ва фароҳам овардани шароит барои тақмили ихтисоси ӯ, ҳамчунин, хусусиятҳои усулҳо ва шаклҳои раванди таълимии низоми маорифи мактабҳо дар асарҳои муҳаққиқон: Ф.Шарифзода, Ҷ.Шарифов, М.Умарова, М.Давлатов, М.Лутфуллоев, А.Нуров, Ҷ.Алимӣ, О.А.Абдуллина, С.Н.Алиев, С.Авғонов, Х.Б.Алимов, Т.Г.Браже, Т.В.Гусейнова, В.И.Загвязинский, В.Кан-калик, Ю.Н.Кулюткин, Н.В.Кузмин, В.М.Лизинский, Л.В.Маслов, Д.В.Новиков, А.П.Ситник, Т.В.Шадрин, В.Сластенин ва дигарон оварда шудаанд.

Масъалаҳои мутобиқшавии донишҷӯён дар мактабҳои олиро муҳаққиқони зерин: А.Миралиев, О.Андрienко, И.Варламова, С.В.Гринко, В.Н. Котляр, И.Милославов, А.В.Мудрик, В.В.Синявский, Б.Тамарин ва ғайра баррасӣ ва таҳқиқ кардаанд.

Ҷанбаҳои психологии мутобиқшавӣ дар таҳқиқоти муҳаққиқон К.А.Абулханов - Славский, А.Г.Асмолов, Е.Иванов, А.Н.Леонтев, А.Налчаджян, А.В.Петровский, К.Платонов, С.Л.Рубинштейн, В.Д.Шадриков ва дигарон зикр гардидаанд.

Бо баҳисобгирии нуқоти дар боло зикрнамуда мо **ихтилофотеро** ошкор кардем, ки онҳо аҳаммияти масъалаҳои баррасишавандаи зеринро мубрам мегардонанд:

- ихтилофот байни талаботи ҷомеа ба мутахассисони дорои салоҳиятҳои нутқӣ, касбӣ, лингвистӣ, донандагони ЗХ ва мавҷуд набудани маводҳои махсус дар ин самт таҳияшудаи илман асосноки назариявӣ-методологӣ ҷиҳати таъмини иҷрои талаботи мазкур;

- ихтилофот байни зарурати навсозии (таҳкими) мундариҷаи таълими забони хоричӣ бо назардошти охириин дастовардҳои илмҳои забоншиносӣ ва лингводидактика ва набудани назари ягонаи дидактикӣ

оид ба мақом, таркиб ва роҳҳои рафъи мушкилот дар раванди таълими забони англисӣ;

- ихтилофот байни тамоюли анъанавии усулҳои таълими забонҳои хориҷӣ дар донишгоҳҳои омӯзгорӣ ба мутолиаи матнҳои дорои салоҳияти нутқӣ ва афзоиши эҳтиётот ба малакаҳои муоширати шифоҳӣ ва хаттӣ бо назардошти рафъи мушкилот дар раванди таълими ЗА.

Дар асоси ин ихтилофот мо проблемаи таҳқиқотро тавҷеҳ кардем, ки аз ошкор сохтани хусусиятҳои педагогии рафъи мушкилот иборат мебошад, ки онҳо ба раванди ташаккули салоҳиятмандии нутқии донишҷӯён - омӯзгорони ояндаи ЗХ-и донишҷӯёни донишгоҳҳои омӯзгорӣ таъсири самарабахш мерасонанд. Ин имконият дод, ки мавзӯи таҳқиқот муайян карда шавад: «Хусусиятҳои педагогии рафъи мушкилоти омӯзиши забони англисӣ дар ташаккули салоҳиятмандии нутқии донишҷӯёни мактабҳои олии» водор намуд.

Робитаи таҳқиқ бо барномаҳо ва мавзӯҳои илмӣ. Таҳқиқот бо нақшаи илмӣ ва барномаҳои кафедраҳои педагогика, методикаи таълими ЗХ, нақшаи илмӣ-таҳқиқоти факултети филологияи хориҷӣ ва Раёсати илм ва инноватсияи ДДК ба номи Абуабдуллоҳи Рӯдакӣ мувофиқат мекунад.

Тавсифи умумии таҳқиқот

Ҳадафи таҳқиқот - асоснок кардани моҳият, мазмун ва сохтори раванди мушаххаси педагогии рафъи душвориҳои таълим, таҳияи механизми ҳалли мушкилоти ҷойдошта ва ташаккули салоҳиятмандии нутқии донишҷӯёни равияҳои гуманитарӣ.

Барои расидан ба ҳадаф **вазифаҳои зерин** гузошта ва ҳал карда шуданд:

1. Муайян намудани мазмун ва моҳияти мушкилоти таълими фанни ЗА, дар асоси таҳлили назариявӣ таснифоти ин мушкилотро тартиб додан;

2. Асоснок кардани таснифоти мушаххаси вазифаҳои таълимии сатҳи гуногун дар асоси илмӣ ва мушкилоти омӯзиши ЗА;

3. Асоснок кардани моҳият, мундариҷа ва сохтори раванди баргарафсозии мушкилоти таълимӣ дар байни донишҷӯёни равияҳои гуманитарӣ дар раванди омӯзиши ЗА;

4. Таҳияи модели рафъи мушкилоти донишҷӯёни равияи гуманитарӣ дар омӯзиши ЗА;

5. Ташкил ва гузронидани таҷрибаи педагогӣ дар асоси модели рафъи мушкилоти донишҷӯёни равияи гуманитарӣ дар омӯзиши ЗА;

6. Санҷиши самаранокии барномаи таҳияшуда тавассути гузаронидани таҳқиқоти ташхисии назоратӣ.

Дар озмоиш амалияи рафъи мушкилоти таълимӣ дар байни донишҷӯёни мактаби олиро муайян кардем, ки дар таҷрибаи ташаккулдиҳанда ба барномаи лексикӣ (луғавӣ) нигаронидашуда оид ба рафъи мушкилоти таълимии донишҷӯён дар омӯзиши ЗА дар асоси меъёрҳо ва нишондиҳандаҳои муайяншуда таҳлил карда шуд.

Таҳия ва татбиқи роҳҳо ва шартҳои педагогии афзоиши

самаранокии бартараф кардани мушкилоти таълимӣ дар байни донишҷӯёни равияҳои гуманитарӣ дар омӯзиши ЗА амалӣ гашт.

Объекти таҳқиқот: омӯзиши забони англисӣ дар донишҷӯёни равияҳои гуманитарии муассисаҳои таҳсилоти олии касбӣ.

Предмети таҳқиқот: раванди мушаххаси педагогии рафъи мушкилоти таълимӣ зимни омӯзиши ЗА аз ҷониби донишҷӯёни равияҳои гуманитарӣ мебошад.

Фарзияи таҳқиқот. Рафъи мушкилот дар омӯзиши ЗА ҷиҳати ташаккули салоҳиятмандии нутқии донишҷӯёни донишгоҳҳои омӯзгорӣ ба шарте таъмин шудан метавонад, ки агар:

- модели ташаккули салоҳиятмандии нутқии донишҷӯён ҷиҳати рафъи мушкилот зимни омӯзиши забони англисӣ ва технологияи амалисозии он дар раванди таълими факултетҳои ЗХ-и донишгоҳҳои омӯзгорӣ коркард шуда бошад;

- меъёрҳо ва дараҷаҳои ташаккули салоҳиятмандии нутқии донишҷӯён зимни омӯзиши ЗХ муайян карда шаванд;

- ҳисси мусбии равияи шахсиятӣ-фаъолмандӣ дар байни донишҷӯён ҳангоми машғулиятҳои таълимӣ бо ЗА мавҷуд бошад;

- барои рафъи мушкилоти таълимӣ дар азхудкунии ЗА мунтазам кори мустақилона гузаронида шавад,

- технологияҳои иттилоотӣ ва иртиботӣ дар омӯзиши ЗА истифода гарданд.

- аз ЗА мунтазам олимпиадаҳо гузаронида шаванд ва ғайра.

Марҳилаҳо, макон ва давраҳои таҳқиқот (доираи таърихии таҳқиқот). Таҳқиқот дар якҷанд марҳила гузаронида шуд. Таҳқиқот аз соли 2019 то 2023 дар се марҳила гузаронда шудааст.

Дар марҳилаи якуми таҳқиқот - муқарраркунанда (2019-2020) мавзуи таҳқиқоти диссертатсионӣ мушаххас шуд, проблемаи таҳқиқот муайян гашт, ҳадаф ва вазифаҳо муқаррар карда шуданд, фарзия, методология ва усулҳои таҳқиқот муайян гаштанд, адабиётҳои методӣ ва педагогӣ оид ба мавзӯи омӯхта, баррасию таҳлил гаштанд.

Марҳилаи дуюми таҳқиқот - ташаккулдиҳанда (2020-2021) ба мушаххаснамоӣ ва санҷиши фарзия марбут аст. Дар ин марҳила низоми муаллифонаи методии таълими ЗХ бо назардошти концепсия хусусиятҳои он роҳандозӣ шуд.

Марҳилаи сеюми таҳқиқот - ҷамъбасти (2022-2023) омодагӣ барои гузаронидани таҳқиқотҳои таҷрибавӣ озмоишӣ бо мақсади санҷидани фарзияи кории таҳқиқот, гузаронидани таҷрибаи корӣ, тавсифи маълумоти миқдорӣ ва сифатӣ, таҳияи хулосаҳо ва таҳияи матни диссертатсияро фаро мегирад.

Асосҳои назариявии таҳқиқот. Асосҳои назариявии таҳқиқот дар заминаи ақидаҳо ва концепсияҳои, ки дар асарҳои классикони педагогика ва психологияи ватанӣ ва хориҷӣ барои омӯзиши мушкилот дар омӯзиш ва ҳалли мушкилоти маърифатии мушкилоти забон таҳия шудаанд (Ф.Шарифзода, А.М.Мирализода, И.Каримова, А.Нуров, Ҷ.Алимӣ,

И.Я.Зимняя, Л.С.Виготский, Л.И.Рувинский, Ю.К.Бабанский, И.Я.Лернер А.Р.Лурия, Д.Игел, А.Сприн, Д.Тупер, Райссер, Х.Туокко); муайян кардани бузургии мушкilotи таълимӣ (Е.Н.Почернина, И.А.Рейнград, М.Л.Безденежных, В.И.Загвязинский); оид ба мушкilotи рафъи мушкilot (Ҷ.Алимӣ, А.Даминова, И.Л.Ким, А.А.Миролюбов, З.И.Калмикова, И.П.Комарова); оид ба омӯзиши мушкilotи омӯзиш ҳамчун моликияти объект дар методологияи таълими ЗХ (Г.А.Белякова, И.М.Берман, И.В.Бессонова, Д.И.Боровко, М.Л.Вайсбурд, Е.В.Васмловская, М.С.Латушкина, З.Д.Лвовская).

Асосҳои методологияи таҳқиқот дар ташаккули салоҳиятмандии нутқии омӯзгорони ояндаи ЗА аз маҷмуи қоидаҳои фалсафӣ, психологӣ, фарҳангшиносӣ ва педагогӣ, ки мафҳумҳои “муошират”, “фаъолияти шифоҳӣ”, “салоҳият”, “салоҳиятмандӣ”, “салоҳиятмандии нутқӣ”-ро мекушоянд; муносибатҳои муназзами фаълоне ва салоҳиятмандона ба ташаккулдиҳии салоҳиятмандии нутқӣ ва татбиқ намудани технологияҳои педагогӣ ва иттилоотӣ-иртиботӣ дар омӯзиши ЗА; муносибатҳои шахсиятӣ-ичтимоӣ-фаълмандона ва равишҳои ба шахсият нигаронидашуда, илми психологию педагогии шахсият, омилҳои ташкилӣ ва методологӣ барои рафъи мушкilotи таълимӣ дар омӯзиши ЗХ дар донишгоҳҳои омӯзгорӣ иборат мебошад.

Асосҳои методологияи таҳқиқотро таълифоти олимону муҳаққиқони ватанию хориҷии зерин ташкил медиҳанд, аз ҷумла:

- масъалаҳои умумии методологӣ ва методӣ (И.Каримова, Ф.Шарифзода, А.Нуров, А.М.Мирализода, Ҷ.Алимӣ, И.Я.Зимняя, Л.С.Виготский, Ю.К.Бабанский, А.Сприн);

- муайян кардани бузургии мушкilotи таълимӣ (Е.Н.Почернина, И.А. Рейнград, М.Л. Безденежных, В.И.Загвязинский);

- оид ба мушкilotи рафъи мушкilot (Ҷ.Алимӣ, И.Л. Ким, А.А. Миролюбов, З.И. Калмикова, И.П. Комарова);

- оид ба омӯзиши мушкilotи омӯзиш ҳамчун моликияти объект дар методологияи таълими ЗХ (Г.А. Белякова, И.М. Берман, И.В. Бессонова, З.Д. Лвовская Д.И. Боровко, М.Л. Вайсбурд, Е.В. Васмловская, М.С. Латушкина).

Сарчашмаҳои таҳқиқот: санадҳои меъёрии ҳуқуқӣ ва ҳуҷҷатҳои танзимгари равандҳои ислоҳот дар соҳаи таҳсилот ва маориф дар солҳои Истиқлолият, аз ҷумла санадҳои меъёрии ҳуқуқии соҳавии Ҷумҳурии Тоҷикистон: Қонуни ҚТ «Дар бораи маориф», «Стратегияи миллии рушди маорифи ҚТ то соли 2030», стандартҳои таҳсилоти томактабӣ, барномаҳо, низомномаҳо.

Заминаҳои эмпирикии таҳқиқот. Рисола бо истифода аз маҷмуи методҳои назариявӣ (омӯзиш ва таҳлили муқоисавии натиҷаҳои рафъи душворихо дар омӯзиши ЗА, омӯзиши ҳуҷҷатҳои гуногуни педагогӣ ва методӣ, арзёбии динамикаи ташаккули ҳавасмандӣ ва самаранокӣ дар омӯзиши ЗА, умумӣ, таҷзия, тафсир ва ғайра), усулҳои эмпирикӣ (мушоҳида, пурсиш, саволномаҳо, гуфтугӯҳои инфиродӣ бо омӯзандагон ва

омӯзгорон, муайян кардан ва ташаккул додани таҷрибаҳо, таҳлили ҳуҷҷатҳои таълимӣ ва ғайра).

Пойгоҳи таҳқиқот: Донишгоҳи давлатии Кӯлоб ба номи Абуабдуллоҳи Рӯдакӣ, Донишкадаи технология ва менеҷменти инноватсионӣ дар шаҳри Кӯлоб, Филлиали Донишкадаи тақмили ихтисос ва бозомӯзии кормандони соҳаи маориф дар ш.Кӯлоб. Дар маҷмӯъ, дар марҳилаҳои гуногуни таҳқиқот бештар аз 420 нафар омӯзгорон ва донишҷӯён ширкат варзиданд.

Навгониҳои илмӣ таҳқиқот чунинанд:

1. Бори нахуст дар илми педагогика ва таърихи маорифи Тоҷикистон хусусиятҳои педагогии рафъи мушкилот дар омӯзиши ЗА ҷиҳати ташаккули салоҳиятмандии нутқии донишҷӯёни донишгоҳҳои омӯзгорӣ омӯхта шуд.

2. Мазмуни раванди бартараф кардани мушкилоти таълимӣ дар байни донишҷӯёни равияҳои гуманитарӣ ошкор карда шуданд.

3. Таснифоти мушаххаси душворихоӣ омӯзиши мураккабии гуногун дар асоси заминаҳои илмӣ ошкор карда шуданд.

4. Қавоиди концептуалии равияи шахсиятӣ-фаъолмандӣ оиди ташаккули салоҳиятмандии нутқии донишҷӯён ҷиҳати рафъи мушкилот зимни омӯзиши ЗА дар донишгоҳҳои омӯзгорӣ коркард карда шуданд.

5. Моҳият ва сохтори салоҳиятмандии нутқии донишҷӯён ҷиҳати рафъи мушкилот зимни омӯзиши ЗА дар муҳити бисёрзабонӣ муайян карда шуд, қисматҳои он (забонӣ, коммуникативӣ, мавзӯӣ, тамоюли шахсиятӣ, таълимӣ) ҷудо карда шуданд, иҷрои мундариҷавии онҳо мавриди баррасӣ қарор дода шуд.

6. Заминаҳои ташаккули салоҳиятмандии нутқии донишҷӯён ҷиҳати рафъи мушкилот зимни омӯзиши ЗА дар шароитҳои бисёрзабонии донишгоҳҳои омӯзгорӣ муайян карда шуданд.

7. Модели ташаккули салоҳиятмандии нутқии донишҷӯён ҷиҳати рафъи мушкилот дар самаранокии технологияҳои педагогӣ зимни омӯзиши ЗА коркард карда шуд.

8. Низоми санҷиши самаранокии равияи шахсиятӣ-фаъолмандӣ ва технологияҳои инноватсионии педагогӣ дар озмоиши таълимӣ пешниҳод карда шуд.

Нуктаҳои ба ҳимоя пешниҳодшаванда.

1. Модели ташаккули салоҳиятмандии нутқии донишҷӯён ҷиҳати рафъи мушкилот зимни омӯзиши ЗА дар самарабахшии технологияҳои педагогӣ: мақсадҳо, вазифаҳо, маҷмӯи принципҳо, давраҳои ташаккулёбии он ва меъёрҳои баҳогузори ташаккулёбии проблемаи мавриди таҳқиқот.

2. Таъриқи қисматҳои салоҳиятмандии нутқии донишҷӯён, ки аз қисматҳои забонӣ, коммуникативӣ, мавзӯӣ, таълимӣ ва шахсиятӣ-фаъолмандӣ, инчунин мундариҷаи фарҳангшиносии онҳо иборат мебошад. Шароити ташаккулёбии салоҳиятмандии нутқии донишҷӯёни донишгоҳҳои омӯзгорӣ ва фарҳанги худиро ҳаматарафа омӯхтани онҳо, ки барои ташаккули бомуваффақияти маҳоратҳо ва малакаҳои касбӣ талаб карда мешаванд.

3.Қавоиди концептуалии равияи шахсиятӣ-фаъолмандӣ ба ташаккули салоҳиятмандии нутқии донишҷӯён дар шароитҳои бисрӯзбонии донишгоҳҳои омӯзгорӣ.

4.Раванди ташаккули салоҳиятмандии нутқии донишҷӯён ба ҳамкориҳои педагогӣ дар заминаи муоширати байнифарҳангӣ.

5.Муносибати баробарарзиши субъект-субъектӣ, ки ба рушди бовармандии донишҷӯён ба нури худ, омодагӣ ба фаъолияти байнифарҳангӣ ва қобилияти худинкишофдиҳӣ равона карда шудааст.

6.Шароитҳои ташкилӣ-педагогӣ барои баланд бардоштани самаранокии ташаккули салоҳиятмандии нутқии донишҷӯён: фаъолияти бочидду ҷаҳди донишҷӯён, ки ба шавқу рағбати онҳо барои омӯзиши фарҳанги ғайрзабонӣ таҳриқ медиҳад; методҳои тамоюли фарҳангӣ зимни омӯзиши ЗХ; таҷрибаи тодонишгоҳии омӯзгорони ояндаи ЗА ва хусусиятҳои этникӣ-психологӣ онҳо; робитаҳои байнимавзӯӣ дар рафти инкишофи салоҳиятмандии нутқии донишҷӯён.

– Душвориҳои асоснок, ки донишҷӯёни равияҳои гуманитарӣ ҳангоми омӯзиши ЗА дучор омадаанд: фонетикӣ (талаффузи дурусти калимаҳои англисӣ, таълими дурусти талаффузи истилоҳот ва ихтисороти гуманитарӣ, надонишҷӯи сохтори дастгоҳи нутқ); грамматикӣ (сохтори ҳукм ва тартиби калимаҳо дар он, низомии куллан фарқкунандаи шаклҳои феъл); душвориҳои лексикӣ (қисмҳои нутқ, ки дар ЗТ нестанд, нокифоя ташаккул додани усулҳои омӯзиши истифодаи воҳидҳои лексикӣ, номутобикати ҳаҷми маъноӣ воҳидҳои лексикӣ, огоҳии нокифоя аз сохтори морфемии воҳиди луғавӣ); натавонишҷӯи муошират бо ЗА оид ба масъалаҳои низомӣ; нодуруст фаҳмидани нутқи шифоии ЗА; доимо фаромӯш кардани калимаҳои ЗА.

Аҳамияти назариявӣ таҳқиқот дар он аст, ки дар асоси заминаи равишҳои илмӣ олимону муҳаққиқон ва амалкунандагон, ҳамчунин, натиҷаҳои таҳқиқоти диссертатсионӣ, муайян кардани моҳияти раванди мушаххаси педагогии бартараф кардани мушкилоти таълимӣ дар донишҷӯён, мазмун ва сохтори он, роҳҳо ва шароити педагогии самаранокии ин раванд ошкор карда мешаванд. Бо ёрии равишҳои илмӣ мушкилоти таълимӣ ҳамчун як падидаи маъмули педагогӣ муайян карда шуданд, аз ҷумла, маҷмуи мушкилоти ЗА, ки дар байни донишҷӯёни курсҳои якум ва дуҷуми таълими ЗА дар равияҳои гуманитарӣ ба миён меоянд: фишори функционалӣ, вайроншавии созгорию мутобикшавӣ дар таълим ва, дар ниҳоят, қоҳиши пешрафти донишҷӯён дар ЗА.

Таснифи мушкилоти таълимӣ аз рӯи асосҳои илмӣ оварда шудааст: омӯзиши ЗА дар асоси сарфу наҳв ва луғати ЗТ, мураккабии сарфу наҳви забони англисӣ ва миқдори зиёди иттилоот, мураккабии афзояндаи луғати гуманитарии ЗА, набудани ангезаи таълимӣ барои омӯзиши ЗА ва сабабҳои онҳо нишон дода шудааст.

Аҳамияти амалии таҳқиқот дар таҳияи муқаррароти татбиқшудаи раванди мушаххаси педагогии рафъи мушкилоти таълимӣ: навсозии омодагии назариявӣ ва методии омӯзгорони ЗА барои рафъи мушкилоти

мушаххаси омӯзиш дар байни донишҷӯён, ташаккули ҳавасмандии донишҷӯён барои рафъи мушкилоти ЗА мебошад. Татбиқи методологии технологияҳои иттилоотӣ ва иртиботӣ барои пешгирии душвориҳои мушаххас дар омӯзиши ЗА аз ҷониби донишҷӯён, озмоиши ба барномаи лексикӣ нигаронидашуда барои рафъи мушкилоти омӯзиш, аз ҷумла, панҷ марҳила, ки самаранокии онҳо аз рӯи меъёрҳо ва нишондиҳандаҳои дар рисола таҳиягардида арзёбӣ шудааст.

Дарачаи эътимоднокии натиҷаҳои таҳқиқот аз сабаби мувофиқати натиҷаҳои ба даст омада дар асоси омӯзиш, низомнокӣ ва таҳлили маълумоти онҳо дар бораи рафъи мушкилоти таълимӣ дар омӯзиши ЗА; маҷмӯи натиҷаҳо, ки дар рафти таҳқиқоти педагогӣ оид ба проблемаи баланд бардоштани ҳавасмандии донишҷӯён ба омӯзиши ЗА ба даст оварда шудаанд.

Натиҷаҳо, ки дар чараёни корҳои таҷрибавӣ дар ду мактаби олий ба даст оварда шудаанд: Донишгоҳи давлатии Кӯлоб ба номи Абуабдуллоҳи Рӯдакӣ ва Донишкадаи технологӣ ва менеҷменти инноватсионӣ дар ш.Кӯлоб ва баҳои мусбӣ ҳаёти омӯзгорон дар татбиқи барномаи лексикӣ нигаронидашуда барои рафъи мушкилоти таълим хангоми кор бо матнҳои тамоюли гуманитарӣ ва иҷтимоӣ-сиёсӣ.

Мутобиқати диссертатсия бо шиносномаи ихтисоси илмӣ. Мазмуни таҳқиқоти диссертатсионӣ бо соҳаҳои зерини шиносномаи ихтисоси 13.00.08 - Назария ва методикаи таҳсилоти касбӣ (13.00.08.04 - Назария ва методикаи фанҳои гуманитарӣ) мувофиқат мекунад:

- *банди 1.* Таҳияи назарияи таълими фанҳои мушаххас аз ҷумла дар сатҳи байни-таҳсилотӣ; фаъолияти навоарӣ ва таҷрибавии омӯзгорони ЗХ ҳамчун яке аз сарчашмаҳои рушди назария ва методикаи таълим аз рӯи соҳаҳои дониш ва сатҳи таҳсилот.

- *банди 2.* Таҳқиқи иқтидорҳои инкишофӣ ва тарбиявии фанни ЗХ дар равандҳои таҳсилотӣ.

- *банди 3.* Таҳияи мундариҷаи концепсияҳои фанни ЗХ дар сатҳҳои гуногуни таҳсилот; мундариҷа, усулҳо ва шаклҳои ташкили таълим дар шароити шакли-вазқунӣ, иттилоотонӣ ва ҷаҳонишавии чараёнҳои ҷомеавӣ, фарҳангӣ ва маърифатӣ.

- *банди 4.* Таҳияи технологияи навоарии таҳсилот ва шаклҳои ташкили омӯзиш.

Саҳми шахсии доктараи дарачаи илмӣ дар таҳқиқот аз ҷиҳати назариявӣ асоснок кардани ғояҳо ва мулоҳизаҳои асосии диссертатсия, коркарди амсилаи концептуалӣ, ки ин имкон додааст дар заминаи равияҳои ҳамгирӣ, шахсиятӣ-фаъолмандӣ ва салоҳиятмандӣ проблемаи ташаккули салоҳиятмандии нутқии донишҷӯён дар раванди таълим дар факултетҳои ЗХ-и донишгоҳҳои омӯзгории Ҷумҳурии Тоҷикистон, инчунин кори пажӯҳишӣ, тафсир ва санҷиши натиҷаҳои комёбгашта самарабахш омӯхта шавад.

Саҳми шахсии унвонҷӯ инчунин дар асоси заминаи омӯзишу таҳлили таҳқиқоти илмӣ олимону муҳаққиқони ватанию хориҷӣ, асоси заминаҳои

амалию назариявии таҳқиқоти диссертациониро мушаххас намуда, усулҳои муосири таҳқиқро истифода карда, ташаккул ва рушди фарҳанги омӯзиши босифатро барои донишҷӯён аз маҷмаи илмӣ ҳамаҷониба баррасӣ намудааст.

Тасвир ва амалисозии натиҷаҳои таҳқиқот бо сабаби дар амалия қорӣ намудани фаъолияти ҳаррӯзаи таълимии донишҷӯёни мактабҳои олии барномаи ба лексика нигаронидашуда барои рафъи мушкилоти таълимӣ дар омӯзиши ЗА, ҳамчунин, дар нашрияҳои мавзӯи таҳқиқоти диссертационӣ дар маҷаллаҳои илмие, ки ба рӯйхати Муассисаи давлатии Комиссияи олии аттестационии назди Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон дохил карда шудаанд, ба нашр расидаанд. Усулҳои пешниҳодшудаи санҷиш дар кафедраҳои ЗХ-и ду донишгоҳи таҷрибавӣ ба таври озмоишӣ санҷида шуданд. Дар кафедраҳои ЗА-и донишгоҳҳои таҷрибавӣ шаклҳои пешниҳоди натиҷаҳои барномаи лексикӣ нигаронидашуда, ҳамчунин, хусусият ва мундариҷаи тавсияҳои методӣ оид ба рафъи мушкилоти таълимӣ дар байни донишҷӯёни равияҳои гуманитарӣ муҳокима карда шуданд.

Интишорот аз рӯйи мавзӯи диссертатсия. Дар робита ба мавзӯи диссертатсия диссертант 2 монография, дастур, 7 мақолаи илмӣ дар маҷаллаҳои илмӣ аз қониби Муассисаи давлатии “Комиссияи олии аттестационӣ”-и назди Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон тақризшаванда ва 6 мақолаи дигар дар нашрияҳои дигар ба нашр расонидааст.

Соҳтор ва ҳаҷми диссертатсия. Диссертатсия иборат аст аз: муқаддима, ду боб, хулоса, рӯйхати адабиёт.

Мазмуни асосии диссертатсия

Боби якуми диссертатсия – **“Асосҳои илмӣ-назариявии пешгирӣ ва рафъи мушкилот дар раванди таълими ЗА ҷиҳати ташаккули салоҳиятмандии нутқии донишҷӯён”** фарогири масъалаҳои вобаста ба асосҳои илмӣ ва амалии баргараф намудани мушкилоти ЗА дар донишҷӯёни равияҳои мухталифи мактабҳои олии мебошад.

Зербоби якуми боби якуми диссертатсия таҳти уновни **“Асосҳои психологӣ-педагогии рафъи мушкилот дар таҳқиқотҳои ватанӣ ва хориҷӣ”** ба масъалаҳои омодагии забони донишҷӯён дар назария ва амалияи педагогӣ бахшида шудааст.

Таълими ЗА ҳамчун дигар забонҳои хориҷӣ хусусиятҳои хоси худро дорад. Худи мафҳумҳои “мушкил” ва “душвор” дар “Фарҳанги забони тоҷикӣ” чунин шарҳу тафсир карда шудаанд: “1. душвор, вазнин, сахт; 2. масъалаи душвори ҳалношуда; қори сахт ва душвор”.¹ “душвор//душвор: 1. мушкил, саъб, муқобили осон; 2. нохуш, ногувор; сахт, дағал; 3. ба шакли ҷамъ душворҳо, мушкилот, сахтиҳо.”²

¹ Фарҳанги забони тоҷикӣ. Москва, «Советская энциклопедия», 1969.- ҷ.1,с.786

² Фарҳанги забони тоҷикӣ. Москва, «Советская энциклопедия», 1969.- ҷ.1, с. 407

Донишчӯ 3М-ро бешуурона меомӯзад ва 3X аз фаҳмиши забон ва дар назди худ гузоштани мақсади омӯзиши он оғоз мешавад. Барои донишчӯёни равияҳои гуманитарӣ ҳангоми омӯзиши 3А фаҳмидани артиклҳои муайянӣ ва номуайянӣ, замонҳои 3А, шаклҳои феъл, ки маъно ва тарҷумаи матн ба он алоқаманд аст, мушкил аст. Донишчӯёни англисзабон бошанд, дар навбати худ, ҳангоми коргузорӣ бо 3Т ба душворихо рӯ ба рӯ мешаванд. Барои донишчӯёни тоҷикзабон мушкили асосӣ ин тарҷумаи тахтуллафзии мант аз дигар забонҳо мебошад.

Мушкилоти талаффуз ва дарозии калимаҳо номҳои чуғрофии зеринро фаро мегиранд: дарёи Ёхсу, кӯҳҳои Хочасартез ва Хочамуъмин, Кӯлоб ва чанде дигар дар муқоиса бо калимаҳои чануб - чанубӣ, ки дар калимаи south («чануб») дифтонг [au] талаффуз мешавад, дар ҳоле ки дар калимаи «southern» («чанубӣ») танҳо садои [a] талаффуз мешавад.

Ихтисороти 3А таваҷҷуҳи махсусро талаб мекунанд: NCO-non-commissioned officer (собик афсар, ки аз комиссияи ҳарбӣ нагузаштааст), DoD - Department of Defence (Як баҳши азими ҳукумати ИМА), or Definition of Done (сифати кори анҷомшуда), NATO – North Atlantic Treaty Organization (Созмони Аҳдномаи Атлантикаи Шимолӣ), UN – United Nations (Созмони милалӣ муттаҳид), 1LT-First Lieutenant (лейтенанти хурд) or 1 litter (1 литр), 2LT-2 litter (2 литр), 1SGT-First sergeant (сержанти хурд).

Сермаъноии калимаҳо ва ибораҳо низ бояд ба назар гирифта шаванд ва ҳамчунин, бевосита ва мустақиман дар заминаи он баррасӣ карда шаванд. Пас, масалан, семантикаи феъли англисии «to run» аз маъноии «давидан» хеле васеътар аст. Як маънӣ дар 3А ва 3Т дар шакли дигар, яъне дар қолабҳои забонҳои гуногун (қолабҳои нутқ) интиқол дода мешавад. Агар тоҷикҳо гӯянд, ки «борон меборад», англисҳо мегӯянд, ки «it's raining». Ибораи "Бо иштиҳои том!" дар забони англисӣ чунин садо хоҳад дод: Help yourself! Бояд гуфт, ки бисёр ибораҳо устувор буда, ба хотири роҳ надодан ба иштибоҳ дар нутқ бевосита аз ёд кардани онҳоро талаб мекунанд. Масалан, бо феъли доштан: наҳорӣ кардан, дам гирифтани, сайр кардан (having breakfast, relaxing, walking).

Дар 3А, як қисми нутқ метавонад бидуни тағйир додани шакл ба қисми дигар гузарад. Бритониёиҳо мегӯянд, ки ҳама гуна исмро метавон ба феъл табдил дод: text - матн, to text - матн навиштан (навиштани паёмҳои Short message Service – to write SMS), arm - бозу, to arm - мусаллаҳ кардан, shoe – пойафзол, to shoe – пойафзол пушонидан ва ғ.

Мушкилоти маъмулии донишчӯён дар омӯзиши забони англисӣ маъноии луғавии саволҳои "Шумо чӣ ҳастед?" - "Шумо чӣ коред?" ("What are you?" - "What are you doing?") мебошад. Ҷавоб ба ин савол метавонад тағйини касб бошад ва танҳо - "Ман мансабдор/донишчӯ ҳастам" ("I'm an official/student"). Донишчӯён аксар вақт ин саволро бо саволи «Ту кистӣ?» ("Who are you?") омехта мекунанд. Маъноии саволи "Шумо чӣ кор мекунед?" - "Ту чӣ кор карда истодаӣ?" - "Шумо дар айни замон чӣ кор мекунед?" чунин аст: ("What are you doing?" - "What are you doing now?"). Ҷавоби он

метавонад "Ман китоб мехонам" ("I'm reading a book") бошад. Сабаби душвории мисоли охирин донишро дар бораи маъноии луғавии савол ва сохту сохтори грамматикӣ он мепайвандад.

Яке аз душвории аввалине, ки зуд-зуд донишомӯзон ба он рӯ ба рӯ мешаванд, ин тартиби ҷойгиршавии аъзоҳои ҷумла дар ЗА аст, ки риояи он бояд дар сатҳи зарурӣ бошад. Дар ибтидои тафаккур предмети мавриди назар ишора мешавад, баъд амал, баъд нишондоди ин предмет ва баъд ҳолате, ки ҳамчун нишондиҳандаи шартҳои амалӣ ба амал меояд. Масалан, донишҷӯён диалогҳо тартиб доданд - The students made up dialogues (Донишҷӯён муколама ташкил карданд - Students organized a dialogue). Азбаски дар ЗА интиҳо нест, пас, вақте ки тартиби ҷойгиршавии аъзоҳои ҷумла дар як ҷумла тағйир меёбад, маънои он низ, тағйир меёбад: Муколамаҳоро донишҷӯён сохтаанд - Dialogues are created by students (Муколамаҳоро донишҷӯён таҳия кардаанд - Dialogues were prepared by students).

Мушкилоти дигари таълими сарфу нахв ин риояи ҳарду аъзои асосии ҷумла: хабар ва мубтадо мебошад. Ба ЗТ ҳукм метавонад бидуни мубтадо ва хабар бошад. Масалан, вай донишҷӯ аст, вай донишҷӯ мебошад. Хабар дар ЗА наметавонад бидуни субъект вучуд дошта бошад, вақте ки шакли худро бо он мувофиқат мекунад. Риояи сохтани ҷумлаи саволӣ дар забони англисӣ низ риояи қатъӣ ба тартиби ҷумла, баҳусус, истифодаи феъли ёридиҳандаро тақозо мекунад. Дар забони тоҷикӣ (ЗТ) ҷумлаи саволӣ танҳо бо ёрии интонатсия нишон дода мешавад. Масалан, "Оё шумо аз ЗА баҳои хуб мегиред?" - "Шумо аз ЗА баҳои хуб мегиред?" - "Do you get good grades in English?", "Шумо бори охир кай аз ЗА баҳои хуб гирифтед?" - "When was the last time you got good grades in English?", "Бори охир кай шумо ба ЗА баҳо додед?" - "When was the last time you assessed English?". Ин мисол сабаби мушкили даҳолатро нишон медиҳад.

Зербоби дуҷуми боби якуми диссертатсия – **“Моҳият, мазмуну муҳтаво ва сохтори раванди махсуси рафъи мушкилот зимни омӯзиши забони англисӣ”** баррасию тавсифи моҳият, мазмуну муҳтаво ва сохтори раванди рафъи мушкилотро ҳангоми омӯзиши ЗА дар донишҷӯёни равияҳои гуманитарии мактабҳои олии фаро мегирад.

Дар ҷараёни озмоиши ташаккулдиҳанда 110 донишҷӯи курсҳои 1 ва 2 дар омӯзиши ЗА саволи зеринро баррасӣ карданд: "Сабабҳои мушкилоти таълимӣ дар омӯзиши ЗА дар байни донишҷӯёни равияи гуманитарӣ дар чист?" Аксарияти донишҷӯён (93 посухдиҳанда ё 85%) бар ин назаранд, ки сабаби асосии мушкилоти омӯзиш дар ҷараёни омӯзиши забони хориҷӣ набудани ҳавасмандӣ ба омӯзиши он аст ва сабабҳои ҳамроҳикунандаро, ки ба пайдоиши ин мушкилот таъсир мерасонанд, ба таври зайл қайд намуданд: дарки бешууроноии зарурати донишҷӯи ЗА дар доираи касби ояндаи гуманитарӣ (инро 30 посухдиҳанда ё 27% изҳор кардаанд); омезиши фаъолияти таълимӣ бо иҷрои кор ва вазифаҳо дар хидмат, мусоидат ба зиёд шудани ҳастагӣ, асабоният ва эҷоди ҳолатҳои ҳаяҷон дар гурӯҳҳои омӯзишӣ, ки ба саломатии ҷисмонӣ ва эҳсосотӣ

таъсир мерасонанд (26 посухдиханда ё 24% иброз доштанд); мутобиксозии мушкили донишҷӯёни курси якум ба машқҳои гуманитарӣ (21 посухдиханда ё 19% изҳор кардаанд); набудани худдорӣ ва натавонистани ҷудо кардани вақт барои омӯзиши ЗА ҳангоми худомӯзӣ (20 посухдиханда ё 18% изҳор кардаанд); суботи заъфи равонӣ барои рафъи мушкилоти таълимӣ дар омӯзиши ЗА (13 посухдиханда ё 12%-ро ташкил дод). Ба андешаи 96 омӯзгори ЗХ таъя намуда, омилҳои мушкилоти таълимро омӯхта, мо метавонем хулоса барорем, ки ҳамаи сабабҳо ба яке аз мушкилоти асосии омӯзиш - ташаккули нокифояи ҳавасмандӣ барои омӯзиши забони англисӣ дар байни донишҷӯён (58 омӯзгор ё 60%) оварда мерасонад.

Таҳқиқот дар байни 110 донишҷӯи ду донишгоҳи таҷрибавӣ имкон дод, ки мушкилоти асосӣ дар шакли муносибатҳои манфӣ пеш аз оғози азхудкунии лексикаи гуманитарии ЗА муайян карда шавад: "Мутахассисон ба ЗА ниёз надоранд" (15% пурсидашудагон изҳор кардаанд). Тарс аз саҳву иштибоҳоти лексикӣ (изҳор доштанд 17% пурсидашудагон). Набудани қобилияти омӯзиши луғати гуманитарии ЗА (21% пурсидашудагон изҳор намуданд). Набудани вақти омӯзиш (25%-и пурсидашудагонро ташкил дод).

"Ман хеле танбалам, омӯзиш дилгиркунанда аст" ("I'm too lazy, training is boring") (10% ҷавоби пурсидашудагон буд). "Ман нисбат ба дигарон камтар медонам" ("know less than others") (ҷавоби 12% пурсидашудагон буд).

Зербоби сеюми боби якум таҳти унвони **“Равияи системӣ-фаъолмандӣ дар ташаккули салоҳиятмандии нутқии донишҷӯён дар рафъи мушкилот дар таълими ЗА”** ба асоснок кардани омодагории омӯзгорони ЗА зимни рафъи мушкилоти махсусдардонишҷӯён аз ҷиҳати назариявӣ ва методӣ бахшида шудааст. Зимни баррасии ҳадафҳо, вазифаҳо, мундариҷа ва ташкили раванди мушаххаси пешгирии мушкилоти таълимии донишҷӯёни равияҳои гуманитарӣ дар омӯзиши ЗА дар параграфҳои қаблӣ пайваста дар бораи омӯзгор ҳамчун омӯзгори фанҳои гуманитарӣ ва табиатӣ аз фаъолияти тарбиявӣ пешгирикунандааш тавсиф ва баррасӣ гаштанд.

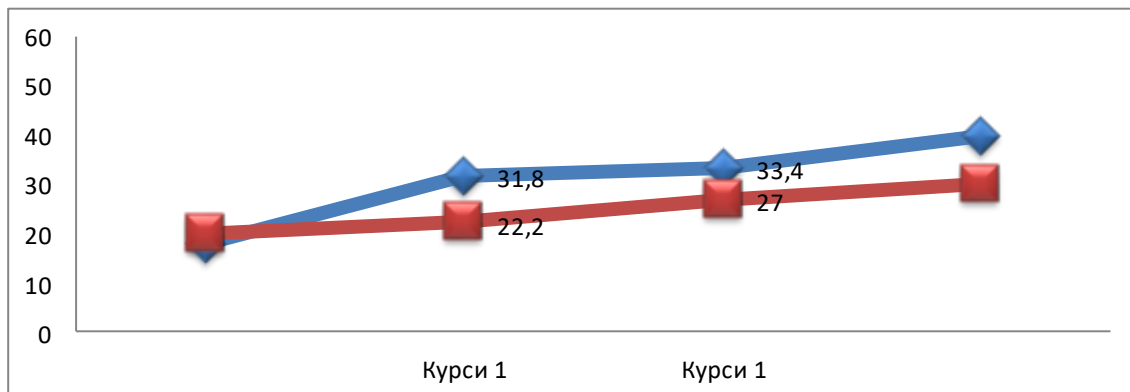
То 25% донишҷӯён ҳамчун мутахассисони ояндаи соҳаҳои гуманитарӣ омӯхтани ЗА-ро барои худ нолозим медонанд.

Ҳамин тариқ, зиёда аз 65% донишҷӯён ҷавоб доданд, ки огоҳӣ дар бораи маънои шахсӣ ва касбии омӯзиши ЗА ба амиктар фаҳмидани ҳадафҳои фаъолияти таълимӣ мусоидат менамояд ва ин имкон дод, ки тақсимои оқилонаи кувваҳо, нақшагирии корҳои профилактикии таълимӣ ба роҳ монда шавад (Диаграммаи 1).

Ҳамин тариқ, таҳлили ташаккули ҳавасмандии донишҷӯён нишон медиҳад, ки ба он аз курс то курси тайёрии донишҷӯён афзоиши душвори сатҳи он хос аст. Баррасии ташаккули ҳавасмандӣ ва таъсири омилҳои ҳавасмандкунанда ба он дар ҷараёни корҳои озмоишӣ ва таҷрибавӣ имкон дод, ки шароити муассири педагогӣ барои пешгирӣ ва рафъи мушкилоти

гуногун дар чараёни омӯзиши ЗА дар равияҳои гуманитарӣ муайян карда шавад.

Диagramмаи 1. Расми афзоиши шумораи донишҷӯёни дорои ҳавасмандии баланд дар донишгоҳҳои таҷрибавӣ.

Боби дуҷуми дисертатсия - «**Технологияҳои инноватсионии педагогӣ дар ташаккули салоҳиятмандии нутқии донишҷӯён дар таълими ЗА**» масъулаҳои вобаста самаранокии рафъи мушкilot зимни омӯзиши ЗА дар донишҷӯёнро фаро мегирад.

Зербоби якуми боби дуҷуми дисертатсия таҳти унвони “**Ворид кардани технологияҳои педагогӣ ва иттилоотӣ-иртиботӣ дар омӯзиши ЗА**” ҷанбаҳо ва хусусиятҳои вориднамоии ТИК-ро зимни омӯзиши ЗА баррасӣ ва тавсиф мекунад.

Бояд зикр кард, ки дарсу машғулиятҳо дар асоси китобҳои дарсии муаллифони хориҷӣ - Н.А.Бонк, Г.А.Котий, Н.А.Лукиянов, китоби дарсии ЗА.Қ.1 ва 2³ ва “Курси амалии ЗА, курси 2: Китоби дарсӣ барои донишҷӯёни мактабҳои олий / (В.Д. Аракин ва дигарон.)⁴ гузаронида мешаванд.

Китоби дарсии муаллифон Н.А.Бонк, Г.А.Котий, Н.А.Лукиянова барои донишҷӯёне пешбинӣ шудааст, ки нахустин маротиба таҳти роҳбарии муаллим ба омӯзиши ЗА шурӯъ мекунад ва қисми аввали китоби дарсӣ барои курси чорсолаи таҳсил бо фарогирии 8-10 соат дар як ҳафта дарс таъин гаштааст.

Китоби дарсӣ тақрибан барои тақрибан 500 соати кори синфӣ ва ҳамчунин ҳамин миқдори кори мустақилона таълиф ва таҳия гаштааст.

³ Бонк, Н.А., Котий, Г.А., Лукиянова, Н.А. Учебник английского языка. Ч.1 и 2./ Н.А. Бонк, Г.А.Котий, Н.А. Лукиянова. -Москва: “ГИС”, 1995; 2001.

⁴ Аракин, В.Д. и др. Учебник для студентов высших школ/(В.Д.Аракин и др.); под редакцией В.А.Аракина. – Изд. 7.- М.: Гуманитар. изд. центр ВЛАДОС, 2005. -516с.; (Ч.4) под редакцией В.Д.Аракина (Москва, “Гуманитарный издательский центр”, ВЛАДОС, 2000.

Интиҳои китоби дарсӣ бо фарогирии донишҷӯён бояд малакаҳои талаффузи дурусти ЗА-ро омӯзанд ва нутқи шифоҳӣ ва хаттии ЗА-ро дар доираи луғат ва грамматикаи пешбинишуда азхуд кунанд. Мавзӯҳои матнҳои китоби дарсӣ ҷамъиятию сиёсӣ ва рӯзмарра мебошанд. Китоб ҳамчунин ҷанба ва хусусиятҳои луғатро муайян мекунад. Ин луғат 1250 калима ва ибораҳоро дар бар мегирад. Маводи грамматикӣ ба барномаи грамматикаи соли якуми мактаби олии забонӣ пешбинӣ шудааст.

Китоби дарсӣ курси муқаддимаӣ (10 дарс), курси асосӣ (26 дарс), дастури грамматикӣ дарсҳо барои курсҳои муқаддимаӣ ва асосӣ, ҷадвалҳои грамматикӣ ва луғати дарсирофаро мегирад. Фасли «Калимасозӣ» (қоидаҳои калимасозӣ) ва низоми машқҳои қисмҳои 1 ва 2-ро Н. Лукьянов таҳия кардааст. Н.А. Лукьянов ҳамчунин дастур ва ҷадвалҳои грамматикиро тартиб дода, низоми машқҳои грамматикиро (фаслҳои машқҳои грамматикӣ, такрори грамматика) омода намудааст.

Масалан, ин китоби дарсӣ, ки барои донишҷӯёни соли 2 пешбинӣ гаштааст (нашри 7-ум), онҳоро барои рушди минбаъдаи малакаҳои нутқи шифоҳӣ ва хаттӣ дар натиҷаи аз худ намудани қолабҳои нутқ, ки ҳодисаҳои нави лексикӣ ва грамматикӣ доранд, ҳамчунин барои амиқтар омӯхтани ҷанбаҳои алоҳидаи забон дар муҳлати пешбинишудаи барномаи таълимӣ роҳнамоӣ менамояд. Дар ин робита дар факултети филологияи хориҷӣ барномаҳои таълимӣ алоҳида таҳия шудаанд, ки якҷанд адади онҳоро дида мебарояд.

Дар методологияи муосири таълим бо ЗХ проблемаи технологияҳои инноватсионӣ яке аз масъалаҳои муҳим ба ҳисоб меравад. Имрӯз дар аксари муассисаҳои таҳсилоти олии технологияи таълимӣ ҳамчун фан таълим дода мешавад. Мо технологияи интерактивиро ҳамчун яке аз технологияҳои инноватсионӣ дар ЗА истифода мебарем. Интерактивият ба таъмини иттилоот, паймоиш дар байни мундариҷа, ҷустуҷӯи калимаҳои калидӣ, иваз кардани шаклҳо ва ғайра нигаронида шудааст. Барномасозии таҷрибаи корбар ва пешрафти таълимӣ технологияҳои интерактивӣ мебошанд. Қори эҷодӣ ва шавқовари муаллимон, технологияи интерактивӣ то ҷӣ андоза самараи таълими донишомӯзон ва самараи таълими меҳнатро зиёд мекунад.

Масалан, дар Донишгоҳи давлатии Кӯлоб ба номи Абуабдуллоҳи Рӯдакӣ яке аз барномаҳои таълимӣ чунин аст: Барномаи таҳсилотӣ аз рӯи самт (ихтисос). Гурӯҳи ихтисосҳо: 0203 – Таълими фанҳои филологӣ ва забоншиносӣ. Ихтисос: 1-020307 - Забони англисӣ. Забони хитой. Таҳассус: Омӯзгор. Дараҷаи академӣ: Бакалавр. Муҳлати таҳсил: 5 сол.

Мундариҷаи он аз чунин қисматҳо иборат аст: Феҳристи ихтисораҳо; Муқаррароти умумии барномаи таҳсилотӣ; Ҳуҷҷатҳои танзимкунандаи мундариҷа ва раванди татбиқи барномаи таҳсилотӣ аз рӯи ихтисоси 1-020307 – “Забони англисӣ. Забони хитой”; Ҳадди ақали ҳатмии мазмун ва мундариҷаи барномаҳои таҳсилотӣ 1-020307 – “Забони англисӣ. Забони хитой”; Муҳлати азхудкунии барномаи таҳсилотӣ; Шароитҳои амалигардонии барномаи таҳсилотӣ; Мундариҷаи маҷмӯи ҳуҷҷатҳои

барномаи таҳсилотӣ аз рӯи ихтисоси 1-020307 – “Забони англисӣ. Забони хитой”; Аттестатсияи хатм аз рӯи ихтисос; Низоми дохилии таъмини сифати барномаи таҳсилотӣ; Қоидаҳои қабул ба барномаи таҳсилотӣ; Идоракунии тағйирот; Замима: Фишурдаи барномаҳои кори фанҳои таълимӣ.

Низомномаи олимпиада таҳия гардида, барои гузаронидани он масъулин омода карда шуданд, натиҷаҳои он ҷамъбаст гардид. Марҳилаи муҳими корҳои омодагии пеш аз олимпиада таҳияи супоришҳои мураккабе буд, ки ба барномаи таълимӣ мувофиқанд. Навъи охирини супоришҳо ба ташаккули тавачҷуҳ ба ЗА мусоидат намуд. Тибқи нақша олимпиада дар таълими рӯзона сурат гирифта, 2 давра фаро гирифт.

Дар даври 1-ум донишҷӯёни аълоҳони забонамӯзӣ аз ҷониби омӯзгоронашон муайян карда шуданд. Ба даври 2-юми ин олимпиада донишҷӯёне ҷалб карда шуданд, ки ҳавасмандии зиёд ба омӯзиши ЗА доштанд, ҳамчунин, онҳое, ки дар даври 1-ум аз 100 холи ҳадди имкон ҳадди ақал 80 хол гирифта буданд.

Дар чараёни олимпиада иштирокчиёни он вазифаҳои мураккаби хаттиро иҷро карданд.

Ҳамин тариқ, таъминоти методии технологияҳои иттилоотию иртиботии омӯзиши забони англисӣ роҳи муҳими педагогии пешгирӣ ва ислоҳи мушкилоти забонии муҳассилин буда, имкон медиҳад, ки фаъолияти таълимӣ бо муҳассилини заифтар ва номуваффақ мақсаднок ба роҳ монда шавад.

Зербоби дуҷуми боби дуҷуми диссертатсия таҳти унвони **“Истифодаи усули лоиҳасозӣ ва технологияҳои мултимедӣ дар ташаккули салоҳиятмандии нутқӣ”** аз ин мавқеъ таҳлили конструктивӣ ва муназзами мундариҷа, ташкил ва усулҳои рафъи душвориҳои омӯзишӣ аз ҷониби 96 омӯзгор ва 110 донишҷӯи равияҳои таҷрибавӣ, ки роҳи муҳими омӯзгорӣ дар таҳқиқот ба ҳисоб меравад, дар бар мегирад.

Тавсия дода мешавад, ки донишҷӯён аз курси аввал ба фаъолиятҳои лоиҳавӣ ҷалб карда шаванд ва дар гурӯҳ кор кардан, нақшҳои гуногуни иҷтимоиро омӯзанд, ки ба ташаккули салоҳияти зарурӣ дар ташкили ҷорабиниҳои муштараки иҷтимоӣ ва лоиҳавӣ дар даста ва фарҳанги муошират мусоидат мекунад.

Ҳамин тариқ, аз ин мавқеъ дар робита ба таҳқиқоти мо гурӯҳи навбатии тренерон (25 омӯзгор ё 26%) муътақиданд, ки ин дониш дар кор бо муҳассилини ақибмонда муҳим нест.

Гурӯҳи сеюм нисбат ба дуи аввал (43 муаллим ё 45%) зиёд буд, ки намояндагони онҳо зарурати донишгари хусусиятҳои асосӣ ва моҳиятии раванди баррасишавандаро инкор накарданд.

Таҳлили пурсишҳо ва саволномаҳо, таҳқиқоти илмии фаъолияти таълимӣ ва методии категорияҳои гуногуни пурсидашудагон тамоюли мусбати зеринро дар мавқеи онҳо нишон дод: Пешгирии мушкилоти таълимӣ як соҳаи сифатан беназир ва ҳоси корҳои ислоҳии таълимӣ дар равияҳои гуманитарӣ мебошад (33 посухдиҳанда ё 34% инро изҳор

кардаанд). Пешгирии мушкилоти омӯзиш бо мураккабӣ ва давомнокии ба даст овардани натиҷаҳои мусбӣ дар кори таълимӣ бо донишҷӯёни ноком тавсиф мешавад (ин тамоюл ҳангоми пурсишу роҳандозии саволномаҳо барои 32 посухдиҳанда ё 33% ошкор шудааст).

Омӯзиши муқоисавии хусусиятҳои миқдорӣ ва сифатии омодагии донишҷӯёни донишгоҳҳои таҷрибавӣ дар омӯзиши ЗА дар солҳои 2019-2022 динамикаи паस्तшавии сифати омӯзиши ЗА-ро дар ин соҳаи таҳқиқот метавонед ин ҷо бубинед (нигаред ба ҷадвали 1).

Ҷадвали 1. Шумораи донишҷӯёни ноком дар омӯзиши забони хориҷӣ дар донишгоҳҳои таҷрибавӣ, ки дар ҷараёни озмоиш муайян карда шудаанд

№	Курсҳо	2019 – 2020		2021 - 2022	
		Ҳамагӣ донишҷӯён	% аз донишҷӯён	Ҳамагӣ донишҷӯён	% аз донишҷӯён
1.	Донишҷӯёни соли аввали таҳсил	56	51%	36	33%
2.	Донишҷӯёни соли дуюми таҳсил	54	49%	40	67%

Тибқи нишондиҳандаҳои таҳлили ин ҷадвал, давраи омӯзишӣ ба чунин тамоюлҳо мувофиқат мекард: афзоиши шумораи донишҷӯёне, ки дар омӯзиши ЗА душворӣ мекашанд, новобаста аз шумораи умумии омӯзиши ЗА ба донишҷӯён.

Тавассути дурустии шунавоӣ ва кори бенуқсонӣ узвҳои нотика метавон ба талаффузи дурусту беҳато ноил шуд. Ба сифати намуна рушди шунавоӣ ва овозиро меорем, ки чунин супориш дода мешавад: Ҳузури калимаҳо (чанд калима)-ро дар ин ҷумлаҳо тавассути гӯшу шунавоӣ муайян кунед:

This is the last time I'll look at the clock.

I will not look at it again. It is ten minutes past seven.⁵

Ин бори охирин аст, ки ман ба соат менигарам.

Ман дигар ба он нигоҳ намекунам. Аллақай аз 7 10 дақиқа гузаштааст.

Муайян кардани ҳичоҳо дар калимаҳо:

Telephone, time, hurry, never.

Ин намуди машқ ҳам барои беҳтар кардан ва ҳам тезтар кардани шунавоии фонемикӣ ва ҳам азхудкунии меъёрҳои фонетикӣ дар ЗА кумак мекунад. Ҳамчунин, метавонад зергурӯҳҳои дигари ташаккули маҳоратҳо вучуд дошта бошанд, ки ба таълими транскрипсия ва интонатсияи таълимӣ тамаркуз мекунанд.

⁵ Comenglish. [Электронный ресурс]/URL:<http://www.comenglish.ru/knigi-na-angliyskom/korotkie-rasskazy-na-angliyskom-yazyke> (дата обращения: 26.01.2019).

Таҳлили натиҷаҳои бадастомада, ки дар ҷадвали 4 оварда шудаанд, омодагии муайяни методии шумораи зиёди омӯзгоронро ба корҳои ислоҳии таълимӣ нишон дод (сатҳи баланд ва кофӣ барои 63 омӯзгор ё 65% ва ҳамаи 33 мусоҳибони дигар ё 34% хос буд), поёнтар аз сатҳи миёна асоси таълими назариявӣ ва методист, дар ҳоле ки баъзе иштибоҳҳо ва қобилияти дақиқ муайян кардани сатҳи омодагии методии худро нишон намедиханд.

Ҳангоми азназаргузарони илмии натиҷаҳои озмоиши муайян натиҷаҳои ба даст овардашуда дар ҷадвали 2 оварда шудаанд.

Ҷадвали 2. Натиҷаҳои санҷиши муайянкунӣ барои курсҳои 1 ва 2

№	Намудҳои мушкilot ва натиҷаҳои рафъи онҳо дар ҷараёни омӯзиши ЗА	Шумораи донишҷӯён	% аз шумораи донишҷӯён
1.	Душвориҳои азхуд кардани барномаи таълим:		
	- комилан бартараф карда шаванд	25	23%
	- қисман бартараф карда шаванд	60	54%
	- мағлуб нашаванд	25	23%
2.	Мушкilot дар ташаккули ангезаи мусбӣ барои омӯзиши ЗА:		
	- пурра рафъ шаванд	45	41%
	- қисман рафъ шаванд	50	45%
	- мағлуб нашаванд.	15	14%
3.	Мушкilot дар муносибат бо омӯзгорон ва муошират бо ҳамкорон:		
	- пурра рафъ шаванд	68	62%
	- қисман рафъ шаванд	20	18%
	- мағлуб нашаванд.	22	20%
4.	Муносибати манфӣ ба намудҳои гуногуни таълим 4 дарси ЗА:		
	- пурра рафъ шаванд	23	21%
	- қисман рафъ шаванд	60	54%
	- мағлуб нашаванд.	27	25%
5.	Набудани омодагии таълимӣ ва иродаи қавӣ барои омӯзиши ЗА:		
	- пурра рафъ шаванд	35	32%
	- қисман рафъ шаванд	45	41%
	- мағлуб нашаванд.	30	27%

Ҳамин тариқ, таҳлили ҳамаҷониба имкон дод, ки хулосаҳои зарурии назариявӣ ва амалӣ таҳия карда шаванд: ҳамчун таҳияи муқаррароти илмӣ дар фаъолияти ислоҳоти таълимӣ тавсия додан мумкин аст: азхуд кардани хусусиятҳои муҳим ва моҳияти раванди мушаххаси рафъи душвориҳои таълимӣ дар донишҷӯён; сабабхоро ташхис кардан, шароит ва омилҳои пайдоиши онҳо, алоқаҳо ва зиддиятҳои табиӣ, роҳҳо ва усулҳои рафъи

душворихои гуногуни омӯзиширо муайян кардан; чой ва нақши таъсири ислохиро дар низоми умумии фаъолияти таълимии омӯзгорони ЗХ бо донишҷӯёни равияи гуманитарӣ нишон додан ва ғайра.

Зербоби сеюми боби дуюми диссертатсия **“Санҷиши самаранокии равияи системӣ-фаъолмандӣ ва технологияҳои инноватсионии педагогӣ дар озмоиши таълимӣ”** ба баррасии раванд ва натиҷаҳои корҳои таҷрибавию озмоишӣ бахшида шудааст. Дар доираи ин таҳқиқоти диссертатсионӣ солҳои 2019-2022 дар равияҳои гуманитарии донишгоҳҳои таҷрибавӣ таҳқиқоти махсус ташкилшудаи озмоишӣ-таҷрибавӣ гузаронида шуд, ки моҳияти асосии он таҷрибаи педагогӣ оид ба чорӣ кардан ва санҷидани самаранокии барномаи ба лексика нигаронидашуда оид ба рафъи мушкилоти таълимӣ буд.

Барои кӯтоҳ будани сарлавҳаҳо, мақолаҳо, пайвандҳои феъли ёридихандаи "to be" ва дигар калимаҳои расмӣ партофта шуда, истифода намешаванд, ҳамчунин, аксар вақт нусхаи кӯтоҳшудаи овози ғайрифавол истифода мешавад. Масалан, "Кӯзаи қадимӣ дар музей шикаста шуд" ("Ancient jug broken in museum"), ки дар ибораи пурра маънои "кӯзаи қадимӣ дар музей шикаста шудааст" ("One ancient jug is broken in museum")-ро дорад. Вақтҳои оддии гурӯҳӣ ба чойи вақтҳои гурӯҳии Perfect ё Continuous истифода мешаванд ва воқеаҳоеро тавсиф мекунанд, ки аллакай рух додаанд ё рух медиҳанд. Масалан, "Кумитаи тафтишот парвандаи аз ҷониби ашхоси номаълум шикастани кӯзаро оғоз менамояд" («The Investigative Committee will initiate a case of breaking of Jug by unknown persons»), ки онро дар ҳукми маъмулӣ метавон ҳамчун "Кумитаи тафтишот дар бораи шикастани кӯза аз ҷониби шахсони номаълум парванда боз кард" («The Investigative Committee has opened a case of the jug broken by unknown persons»). "Кумитаи тафтишот парванда боз кард" («The Investigative Committee has opened a case»). Парванда дар бораи шикастани кӯза аз ҷониби шахсони номаълум. Ё ин ки, "Интиҳобкунандагони тоҷик ба сӯйи сандукҳои интиҳоботӣ мераванд", ки маъмулан ҳамчун («Tajik voters go to the polls»), муаррифӣ мешуданд, интиҳобкунандагони тоҷик ба сандукҳои раъй фиристода мешаванд (Tajik voters are sent to the polls).

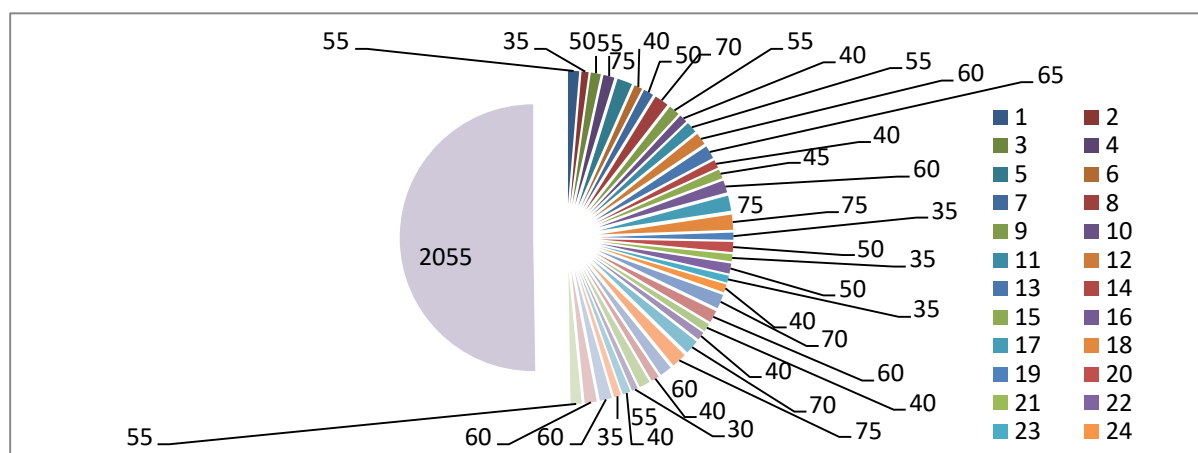
Шакли масдари феъл (инфинитив) барои ифодаи рӯйдодҳо дар замони оянда истифода мешавад, мисол: Тоҷикистон лоиҳаи байналмилалӣ "Об барои рушди устувор"-ро дар СММ пешниҳод менамояд (Tajikistan presents the international project "Water for sustainable development" at the UN, яъне Тоҷикистон лоиҳаи байналмилалӣ "Об барои рушди устувор"-ро дар СММ пешниҳод карда истодааст ("Tajikistan is demonstrating the international project "Water for sustainable development" at the UN»).

Натиҷаҳои фасли озмоиши муайянкунӣ барои ҳар як марҳилаи татбиқи барномаи ба лексика нигаронидашуда дар диаграммаи 2 оварда шудаанд.

Барои таҳлили натиҷаҳои донишҷӯён дар ҳар як марҳилаи барномаи ба лексика нигаронидашуда натиҷаҳо дар чадвали чамбастӣ оварда

шудаанд (ниг. чадвали 3).

Диаграммаи 2. Натиҷаҳои марҳилаи донишҷӯёни гурӯҳи озмоиши муайянкунӣ оид ба татбиқи барномаи ба лексика нигаронидашуда

Чадвали 3. Маълумоти умумӣ дар бораи натиҷаҳои донишҷӯён барои ҳар як марҳилаи озмоиши педагогӣ

Марҳила	Марҳилаи 1	Марҳилаи 2	Марҳилаи 3	Марҳилаи 4	Марҳилаи 5	Натиҷаҳои умумии тестӣ
Таҷрибаи тасдиқӣ	263 13%	212 10%	250 12%	475 23%	855 42%	2055 100%
Таҷрибаи ташаккулӣ	375 12%	385 12%	380 12%	825 25%	1250 39%	3215 100%

Таҳлили умумии натиҷаҳои донишҷӯён нишон медиҳад, ки нишондиҳандаи миёна дар таҷрибаи муайянкунанда 63,3% ва дар таҷрибаи шаклгиранда 88,2%-ро ташкил дод.

Таҳлили умумии натиҷаҳои донишҷӯён нишон медиҳад, ки нишондиҳандаи миёна дар таҷрибаи муайянкунанда 63,3%, баъд аз таҷрибаи шаклгиранда 88,2%-ро ташкил дод.

Ҳамин тариқ, диққати асосӣ дар таълими хондани матнҳои самти гуманитарӣ ва иҷтимоӣ-сиёсӣ, ҳамчунин, маводи рӯзнома ба забони англисӣ бояд ба кори азхудкунии сохторҳои грамматикӣ, ки ба ЗТ мукотиба надоранд, бахшида шуда, барномаи ба лексика нигаронидашуда дар таҷрибаи шаклгирӣ татбиқ карда шавад.

Хулоса

Дар рисола муқаррароти илмӣ ва амалии раванди мушаххаси педагогии рафъи душвориҳои таълимӣ дар азхудкунии ЗА аз ҷониби

донишчӯени равияҳои гуманитарӣ асоснок ва дар рафти корҳои озмоишию таҷрибавӣ муайян карда шуда, роҳи шартҳои асосии афзоиши самаранокии ин раванд тасдиқ карда шудааст.

Таҳлили таҳқиқоту таълифоти олимону муҳаққиқон, методистон, амалгароеи ватанӣ ва таҳқиқоту озмоишҳои корбастанмудаи мо имкон дод, ки маҷмӯи душвориҳои таълимӣ дар мактабҳои олии, аз ҷумла, донишчӯени равияҳои гуманитарӣ, ки ба душворӣ, ки барои муваффақона омӯхтани ЗХ монеа мешуданд, баргараф карда шуданд.

Мазмуни раванд ба даст овардани натиҷаҳои метафанӣ вобаста ба ташаккул ва ташкили фаъолияти таълимии омӯзгорон ва донишчӯёнро фаро мегирад: ташҳиси мушкилоти гуногуни таълимӣ байни донишчӯён ҳангоми омӯзиши ЗА; пешгӯии динамикаи рафъи душвориҳои омӯзиш; ташаккули малакаҳои худдорӣ ва худомӯзӣ дар байни донишчӯён ҳангоми омӯзиши ЗА; ислоҳи муносибатҳои манфии ҳавасмандии донишчӯён ҳангоми омӯзиши ЗА; пешгирӣ ва рафъи мушкилоти омӯзишӣ; рушд додани қобилият ва маҳорати тарбиявӣ ташкилотчигӣ; ташаккули қобилият, малакаҳои таълимӣ ва зехнӣ; тарбия намудани муносибати эҳтиромона ва таҳаммулпазирӣ нисбат ба намояндагони миллатҳои дигар; эҷоди муносибатҳои мусбии ҳавасмандгардонӣ ба омӯзиши таърихи кишварҳои забони мавриди ҳадаф.

Имконоти асосии раванди баррасишаванда тавассути вазифаҳои асосии муайяншуда амалӣ карда мешаванд: ташҳис; барқароркунанда; ҷуброн кардан; ислоҳӣ; пешгӯӣ; ҳавасмандкунанда; ҳавасмандгардонии худтанзимкунӣ ва худомӯзии донишчӯён.

Дар таҳқиқоти таҷрибавии самаранокии рафъи душвориҳои таълимӣ дар омӯзиши ЗА дар байни донишчӯени равияҳои гуманитарӣ, имкон дод, ки таҷрибаи рафъи душвориҳои таълимӣ дар омӯзиши ЗА дар озмоиши изҳоротӣ таҳлил карда шавад ва таҳлили диссертатсионӣ дар он имкон дод, ки ҳулосаҳои зарурии назариявӣ ва амалӣ бароварда шавад: барои таҳияи муқаррароти назариявӣ дар фаъолияти таълимии ислоҳӣ зарур буд: тақвият бахшидани натиҷаҳои илмии ошкоршуда дар фаъолияти омӯзгори ЗА, возеҳ сохтани моҳият ва мундариҷаи корҳои тарбиявии ислоҳӣ ҳамчун асоси омӯзгорӣ дар чараёни рафъи душвориҳои тарбиявӣ, аз ҷумла сабабҳо, шароит ва омилҳои душвориҳои раванди таълим, фаъолияти донишчӯени равияҳои гуманитарӣ, шаклу ихтилофҳо, ҳамчунин, роҳҳои рафъи ин душвориҳо дар фаъолияти таълимии донишчӯён.

Барои ташкили самараноки машғулиятҳои таълимӣ аз ЗА муҳиманд: таҳияи ҳадафҳо ва вазифаҳои фаъолияти тарбиявии ислоҳии омӯзгорон, пурзӯр намудани эҳтиёҷоти онҳо ба истифодаи ин ҳадафу вазифаҳо, муайян намудани механизмҳои таъсири педагогии ЗА ба донишчӯени номуваффақ, ки дараҷаи ҳавасмандии паст доранд ва муайян кардани роҳи усулҳои асосии фаъолияти ислоҳӣ дар раванди тайёр кардани омӯзгорон барои рафъ, ташҳис ва пешгӯии душвориҳои мавҷудаи таълим.

Яке аз роҳҳои асосӣ ташаккули ҳавасмандии донишчӯён барои

рафъи мушкилоти ЗА буд, ки шартҳои асосии татбиқи он инҳо буданд: азхуд кардани малака ва маҳорати муоширати ЗХ аз ҷониби донишҷӯён, азхудкунии босифати гуманитарӣ -касбии ЗА, мавҷудияти ҳисси мусбии шахсии фаъолият дар байни донишҷӯён ҳангоми машғулиятҳои таълимӣ бо ЗА, зухуроти хусусиятҳои инфиродии психологӣ донишҷӯён ва баррасии онҳо ҳангоми машғулиятҳои омӯзишӣ, кори мустақилона барои рафъи мушкилоти таълимӣ дар азхудкунии ЗА, таъмини робитаи зичи маводи дарсии ЗХ бо хидмати касбии дарпешистода, донишҷӯёни механизми ташаккули ҳавасмандии донишҷӯён ба омӯзиш ва ғайра. Дастгирии методии технологияҳои иттилоотӣ ва иртиботӣ дар омӯзиши ЗА як роҳи муҳими педагогӣ рафъи мушкилоти таълим буд. Тавсия дода мешавад, ки ба шартҳои асосии татбиқи он ишора кард: ҳамкориҳои фаъоли методии ҳамаи иштирокчиёни фаъолияти таълимӣ, истифодаи методии санҷидашудаи технологияҳои муосири иттилоотӣ иртиботӣ барои омӯзиши ЗА, татбиқи муносибати инфиродӣ-шахсӣ ба донишҷӯёни ноком, оптимизатсияи усулҳои таълими ЗА, қорӣ намудани технологияҳои баланди методӣ дар раванди таълими ЗА, истифодаи оқилона ва бошууронаи имконоти интернет ва технологияи компютерӣ, истифодаи порчаҳо аз филмҳои таълимӣ ва барномаҳои телевизионӣ, истифодаи эҷодӣ аз тахтаи интерактивӣ ва таъминоти барномавӣ, мунтазам гузарондани олимпиадаҳои ЗХ ва ғайра.

Санҷиши таҳқиқоти таҷрибавӣ-озмоишӣ ва шароитҳои ташаккули салоҳиятмандии нутқии донишҷӯён ҷиҳати рафъи мушкилот зимни омӯзиши ЗА дар донишгоҳҳои омӯзгорӣ ғояҳои асосии фарзиро тасдиқ карда, татбиқшавандагии амалӣ ва таъсирбахшии худро исбот намуд.

Мониторинги ташаккули салоҳиятмандии нутқии донишҷӯён ҷиҳати рафъи мушкилот зимни омӯзиши ЗА имкон дод таҳрири мусбати дараҷаҳои ташаккули салоҳиятмандии нутқии донишҷӯён дар донишгоҳҳои омӯзгорӣ муқаррар карда шавад.

Дар натиҷаи таҳқиқоти анҷомдода оид ба проблемаи «Хусусиятҳои педагогӣ рафъи мушкилот дар омӯзиши ЗА ҷиҳати ташаккули салоҳиятмандии нутқии донишҷӯёни донишгоҳҳои омӯзгорӣ» чунин **хулосаҳо** бароварда шуданд:

1. Дар рафти таҳқиқот мафҳуми «салоҳиятмандии коммуникативӣ» дар нисбат ба донишҷӯёни донишгоҳҳои омӯзгорӣ дақиқ карда шуд. Салоҳиятмандии нутқии донишҷӯёни донишгоҳҳои омӯзгорӣ ҳамчун қисмати салоҳияти ғайрзабонии коммуникативие муайян карда мешавад, ки он маҷмӯи донишҳо оид ба кишвари забони мавриди омӯзиш, фарҳанги кишвари худ, ҳамчунин маҳоратҳо, қобилиятҳо ва сифатҳои шахсиятро ҷиҳати рафъи мушкилот зимни омӯзиши ЗА фаро мегирад [1-М, 2-М, 3-М, 5-М, 6-М, 8-М].

2. Таҳлили кори таҷрибавӣ-озмоишӣ нишон дод, ки кори мақсаднок оид ба ташаккули салоҳиятмандии нутқии донишҷӯёни донишгоҳҳои омӯзгорӣ дар асоси модели таҳиякардаи мо бо татбиқи шароитҳои педагогӣ ҷудокардашуда бештар дараҷаҳои баланд ва миёнаи дараҷаҳои

ташаққули маҳоратҳои мавриди таҳқиқро дар омӯзгорони ояндаи ЗА таъмин мекунад [1-М, 2-М, 4-М, 5-М].

3. Тавассути озмоиш тасдиқ карда шуд, ки ташаққули салоҳиятмандии нутқии донишҷӯёни донишгоҳҳои омӯзгорӣ давра ба давра, шурӯъ аз давраи худмуайянкунии шахсият тадричан руҳ медиҳад, ки ин ҳангом донишҷӯ намояндаи фарҳанги худӣ мебошад, то давраи гуфтугӯи фарҳангҳо, ки зимни он донишҷӯ таҳвилгари фарҳангҳо дар раванди таълими ЗА дар донишгоҳҳои омӯзгорӣ мебошад [1-М, 2-М, 5-М, 6-М, 7-М].

4. Истифодаи маҷмӯӣ ва давра ба давраи имкониятҳои технологияҳои мултимедӣ барои мақсадҳои алоҳидаи дидактикӣ, истифодаи кори мустақилона, татбиқи шаклҳои гуногуни машғулияти интерактивӣ ба ташаққули анғезаи ботинӣ ба омӯзиши ЗА, истифодаи он дар касби интиҳобкарда мусоидат намуда, қобилиятҳои эҷодии омӯзгорони ояндаи ЗА-ро ташаққул дода, онҳоро ба дараҷаи нави иттилоотӣ ва креативӣ-когнитивӣ мебарорад [3-М, 4-М, 6-М].

5. Таҳқиқот натиҷабахшии модели коркардшудаи ташаққули салоҳиятмандии нутқии донишҷӯён ҷиҳати рафъи мушқилот зимни омӯзиши ЗА-ро тасдиқ кард, ки он мақсад, принципҳо; мундариҷа; шаклҳо ва методҳо (гуфтугӯӣ, коммуникативӣ, эвристиӣ, бозигӣ, методҳои лоихаҳо, моделсозӣ), давраҳои асосӣ (муқарраркунанда, ташаққулдиҳанда ва ҷамъбастиӣ); натиҷаҳо (дараҷаҳои ташаққули муошират: баланд (эҷодӣ), миёна (маҳсулноқ), паст (бемаҳсул)-ро фаро мегирад [1-М, 3-М, 4-М, 8-М, 11-М].

6. Аҳамиятнокии ташаққули ташаққули салоҳиятмандии нутқии донишҷӯён ҷиҳати рафъи мушқилот зимни омӯзиши ЗА дар муҳити бисёрзабонӣ ва бисёрфарҳангӣ бо он муайян карда мешавад, ки тамоюлҳои дидактикаи муассисаҳои таҳсилоти олий барои рушди комили шахсияти толибилм ва омодагӣ барои кори рақобатпазир дар ҳолатҳои зудҳаракатии байналмилалӣ ва ҳамгирой равшан мебошанд [3-М, 4-М, 7-М].

7. Дар раванди таълим татбиқ гардондани МТМ «ЗА барои донишгоҳҳои омӯзгорӣ» дар асоси методи таълими кредитӣ-амсилавӣ ба таъмини давра ба давраи салоҳиятмандии нутқии донишҷӯён ҷиҳати рафъи мушқилот зимни омӯзиши ЗА иҷрои интиҳоби шаклҳо ва технологияҳои гуногуни инфиродикунонӣ ва чудосозии таълим мусоидат намуд [4-М, 5-М, 8-М, 10-М].

8. Технологияи педагогӣ дар таълими ЗХ бо мақсади омодагардонии омӯзгорони ояндаи ЗА ба ҳамкориҳои байнишахсӣ дар ҳолати муоширати байнифарҳангӣ ҳамчун технологияи шахсиятӣ-фаъолмандии таълим амал мекунад ва алтернативаи низоми анъанавӣ ба сифати яке аз шароитҳои босамараи ташаққули салоҳиятмандии нутқии донишҷӯён ҷиҳати рафъи мушқилот зимни омӯзиши ЗА дар донишгоҳҳои омӯзгорӣ мебошад [1-М, 2-М, 3-М, 5-М, 8-М].

ТАВСИЯҲО ОИД БА ИСТИФОДАИ АМАЛИИ НАТИҶАҲОИ ТАҲҚИҚОТ

Бо мақсади самаранок рафъ намудани мушкилоти таълимӣ дар раванди омӯзиши ЗА дар равияҳои гуманитарӣ, пешниҳод карда мешавад:

1. Ба мудирони кафедраҳои ЗХ: гузаронидани пурсиши донишҷӯён бо мақсади фарқ кардани мушкилоти таълимӣ дар марҳилаи аввал ва ислоҳи самараноки онҳо дар чараёни фаъолияти таълимӣ дар равияи гуманитарӣ тавсия дода мешавад;

2. Ҷорӣ намудани технологияҳои иттилоотӣ ва иртиботӣ, технологияҳои модулии омӯзиш ба амалияи таълимии рафъи мушкилоти таълимии омӯзиши ЗА аз ҷониби донишҷӯён;

3. Тавсия карда мешавад, ки дар байни донишҷӯён ангежа ва ҳавасмандии худомӯзӣ барои рафъи мушкилоти омузиши ЗА рушд дода шавад;

4. Таклиф карда мешавад, ки ба раванди омӯзиши ЗА бо барномаи ба лексика нигаронидашудае, ки муаллиф барои рафъи душвориҳои таълимӣ ҳангоми кор бо матнҳои самти гуманитарӣ ва ҷамъиятию сиёсӣ тартиб додааст, ворид карда шавад;

5. Ба омӯзгорони ЗХ тавсия дода мешавад, ки фаъолияти таълимӣ ва методиро ҷиҳати такмил додани раванди мушаххаси педагогии рафъи мушкилоти таълимӣ дар донишҷӯён бинобар мазмуну мундариҷаи ҷузъу асосҳои дар рисола асоснокшуда пурзӯр намоянд;

6. Тайёрии сатҳи баланди ташкилӣ-методӣ нисбати машғулияти иловагӣ бо донишҷӯёни номуваффақ ё заиф таъмин карда шавад;

7. Ба омӯхтани хусусиятҳои шахсӣ-инфироӣ ва психологии донишҷӯён ҳангоми рафъи душвориҳои таълимии онҳо дар омӯзиши ЗА таваччуҳӣ бештар зоҳир карда шавад.

8. Ба донишҷӯёни курси якум ва дуюм, ки ЗА-ро меомӯзанд, тавсия дода мешавад: дар олимпиадаҳои ЗА, семинар ва конференсияҳои илмӣ оид ба ЗА маҳз бо ЗА фаъолона иштирок кунанд;

9. Такмили маҳорати фанни хониш, худташкิลӣ ва худмудирӣ, алаҳқусус, худомӯзӣ ва худтаълимдихӣ; рушд додани маҳорат ва малақаҳои таълимӣ, муошират ва қобилияти ташкилӣ ҳангоми омодагӣ ба машғулиятҳои таълимӣ бо ЗА маҳсус ба роҳ монда шавад.

Дар маҷмуъ, нуктаҳои алоҳида ва натиҷаҳои таҳқиқотро дар ҳамаи муассисаҳои таҳсилоти олии касбӣ, муассисаҳои таҳсилоти миёнаи касбӣ (коллеҷҳо), Донишқадаҳои такмили ихтисос ва бозомӯзии кормандони соҳаи маориф, Марказҳои омӯзиши ЗХ амалан истифода намудан мумкин аст.

Нашри таълифоти илмӣ дар мавзуи диссертатсия

А. Китоб ва монография

[1-М]. Орифов, О.О. Рафъи мушкилоти таълимии забони англисӣ/О.О.Орифов.-Душанбе: «Матбаа», 2019.-79с.

[2-М]. Орифов, О.О.Усулҳои рафъи мушкилоти таълимии забони англисӣ/О.О.Орифов. - Душанбе: «Матбаа», 2020.-73с.

Б. Мақолаҳое, ки дар маҷаллаҳои илмӣ тақризшавандаи Муассисаи давлатии ҚОА-и назди Президенти ҚТ интишор гаштаанд:

[3-М]. Орифов, О.О. Таҳқиқи калимаҳои иқтибосшуда аз забони англисӣ ба забонҳои тоҷикӣ ва русӣ (дар мисоли вожаҳои соҳаи иқтисодӣ)/О.О.Орифов//Паёми донишгоҳи давлатии омӯзгории Тоҷикистон ба номи С.Айнӣ (ISSN -2219-5408). - Душанбе, 2021, №2 (91).- С.97-101.

[4-М]. Орифов, О.О. Рафъи мушкилоти таълими забони хориҷӣ дар мактабҳои олии дар назария ва амалияи педагогӣ/О.О.Орифов//Паёми Донишгоҳи миллии Тоҷикистон (ISSN 2074-1847).-Душанбе, 2022, №4. - С.214-220.

[5-М]. Орифов, О.О. Мушкилоти омӯзиши забони англисӣ/О.О.Орифов//Паёми Донишгоҳи миллии Тоҷикистон (ISSN 2074-1847).-Душанбе, 2022, №5. - С.299-305.

[6-М]. Орифов, О.О. Моҳият, мазмуну муҳтаво ва сохтори рафъи мушкилоти омӯзиши забони англисӣ дар донишҷӯёни равияҳои гуманитарии мактабҳои олии /О.О.Орифов//Паёми донишгоҳи давлатии Кӯлоб ба номи А.Рӯдакӣ (ISSN -2616-5260). - Душанбе, 2023, №1 (30).- С.207-216.

[7-М]. Орифов, О.О. Таҳқиқи рафъи мушкилоти таълими забони англисӣ дар донишҷӯёни равияҳои гуманитарӣ дар мактабҳои олии /Чумъахон, А., О.О.Орифов, //Паёми донишгоҳи давлатии Кӯлоб ба номи А.Рӯдакӣ (ISSN -2616-5260). - Душанбе, 2023, №2 (31).- С.199-207.

В. Интишорот дар нашрияҳои дигар:

[8-М]. Орифов, О.О. Peculiarities of E-Learning Materials Implementation in Education process/У.Т. Курбонова, О.О. Орифов// Конференция “Modern Engineering Education: Contemporary International Challenges and Perspectives”. Магнитогорский государственный технический университет им. Г.И.Носова, 3-4.06.2019, стр. 52-55

[9-М]. Орифов, О.О. “Таҳлили таркиби луғавии шугунҳо дар забони тоҷикӣ” //Паёми донишгоҳи давлатии Кӯлоб ба номи А.Рӯдакӣ (ISSN -2616-5260). - Душанбе, 2019, №2 (23).- С.113-118.

[10-М]. Орифов, О.О. Разработка лингвистических кейсов в аспекте языковой компетенции студентов/Оринина, Л.В., О.О.Орифов, //Паёми донишгоҳи давлатии Кӯлоб ба номи А.Рӯдакӣ (ISSN -2616-5260). - Душанбе, 2020, №1 (24).- С.199-203

[11-М]. Орифов, О.О. Мушкилоти таълими омӯзиши забони англисӣ барои донишҷӯёни равияҳои гуманитарӣ/О.О.Орифов// Паёми

Донишгоҳи давлатии омӯзгории Тоҷикистон ба номи С.Айнӣ (серияи 2.Педагогика ва психология, назария ва методикаи таълим) (ISSN 2708-5759).-Душанбе, 2021, №3-4 (7-8). - С.316-321.

[12-М]. Орифов, О.О. Забони англисӣ ва рафъи мушкилоти таълими он/О.О.Орифов//Паёми Донишгоҳи давлатии омӯзгории Тоҷикистон ба номи С.Айнӣ (серияи 2.Педагогика ва психология, назария ва методикаи таълим) (ISSN 2708-5759).-Душанбе, 2021, №3-4 (7-8).-С.321-325.

[13-М]. Орифов, О.О. Вожаҳои иқтибосшудаи соҳаи иқтисодӣ дар забонҳои тоҷикӣ, англисӣ ва рӯсӣ/О.О.Орифов// Конференсияи илмӣ-назарявии ҳайати профессорону омӯзгорон ва донишчӯён оид ба натиҷагирии корҳои илмӣ-таҳқиқотӣ дар соли 2020. Донишгоҳи давлатии Кӯлоб ба номи А. Рӯдакӣ, Кӯлоб - 2021,-с.203-205.

[14-М]. Орифов, О.О. Асосҳои ташаккули ҳавасмандии донишчӯён ба омӯзиши забони англисӣ/О.О.Орифов// Конференсияи илмӣ-назарявии ҳайати профессорону омӯзгорон ва донишчӯён оид ба натиҷагирии корҳои илмӣ-таҳқиқотӣ дар соли 2022. Донишгоҳи давлатии Кӯлоб ба номи А. Рӯдакӣ, Кӯлоб - 2023,-с.248-250.

[15-М]. Орифов, О.О. Асосҳои ташаккули ҳавасмандии донишчӯён ба омӯзиши забони англисӣ/О.О.Орифов// Конференсияи ҷумҳуриявии илмӣ-назарявӣ дар мавзӯи “Усулҳои тақмили таълими забони англисӣ дар муассисаҳои таҳсилоти миёнаи умумӣ ва олии касбии Ҷумҳурии Тоҷикистон” дар доираи амалии “Барномаи давлатии тақмили таълим ва омӯзиши забонҳои рӯсӣ ва англисӣ дар Ҷумҳурии Тоҷикистон барои давраи то соли 2030” Донишгоҳи давлатии Кӯлоб ба номи А. Рӯдакӣ, Кӯлоб - 2023,-с.270-274.

МИНИСТЕРСТВО ОБРАЗОВАНИЯ И НАУКИ РЕСПУБЛИКИ
ТАДЖИКИСТАН
КУЛЯБСКИЙ ГОСУДАРСТВЕННЫЙ УНИВЕРСИТЕТ
ИМЕНИ АБУАБДУЛЛОХ РУДАКИ

На правах рукописи

ББК:74.26+74.261.7(2-точ.)
УДК:37.0+811.111(075.8)
О-59

ОРИФОВ ОРЗУ ОБИДХУДЖАЕВИЧ

**ПЕДАГОГИЧЕСКИЕ ОСОБЕННОСТИ РЕШЕНИЯ ПРОБЛЕМ
ИЗУЧЕНИЯ АНГЛИЙСКОГО ЯЗЫКА В ФОРМИРОВАНИИ РЕЧЕВОЙ
КОМПЕТЕНТНОСТИ СТУДЕНТОВ ВУЗОВ**

АВТОРЕФЕРАТ

диссертации на соискание ученой степени кандидата педагогических наук по специальности 13.00.08 - Теория и методика профессионального образования (13.00.08.04 - Теория и методика гуманитарных наук)

Куляб - 2024

Диссертационная работа выполнена на кафедре методики преподавания иностранных языков Кулябского государственного университета им. А. Рудаки

Научный руководитель: Джумахон Алими - доктор филологических наук, профессор кафедры языкознания и истории языка Кулябского государственного Университета им. А. Рудаки, Заслуженный работник Республики Таджикистан

Официальный оппонент: Ходжиматова Гулчехра Масаидовна - доктор педагогических наук, профессор кафедры методики преподавания русского языка и литературы

Шамсова Бибихосият Кудратовна - кандидат педагогических наук, старший преподаватель кафедры иностранных языков Технологического Университета Таджикистана

Ведущая организация: Дангаринский государственный Университет

Защита состоится «14» июня 2024 г. в 13.00 ч. на заседании Диссертационного совета 6D.КОА-047 по защите диссертаций на базе Таджикского государственного педагогического университета им. С.Айни (Республика Таджикистан, 734003, г.Душанбе, пр. Рудаки, 121)

С диссертацией можно ознакомиться в научной библиотеке и на сайте ТГПУ им. С.Айни www.tgpu.tj

Автореферат разослан «___» _____ 2024 г.

Ученый секретарь диссертационного Совета
кандидат педагогических наук, доцент:

Обидова М.И.

Введение

Актуальность темы исследования. Современный этап развития таджикского общества требует воспитания идеологически надежных педагогических кадров, современных, хорошо образованных, сочетающих умение принимать практические решения с глубокими теоретическими знаниями, творчески применять их в педагогическую деятельность.

По отношению к данной теме принят ряд необходимых мер в направлении развития изучения иностранных языков на государственном и национальном уровне. Правительством РТ принято множество нормативно-правовых документов, в том числе Приложение 1 к Постановлению Правительства РТ от 30 августа 2019 года №438 «Государственная программа по совершенствованию преподавания и изучения русского и английского языков в РТ на срок до 2030г.», Постановление Правительства РТ «Об утверждении Государственной программы по совершенствованию и преподаванию русского и английского языков в РТ на 2015-2020 гг.», Закон РТ «Об образовании», «Государственный стандарт высшего профессионального образования» (1996г.), «Национальная стратегия развития высшего профессионального образования в РТ на 2007-2015гг.», «Государственная программа развития и внедрения информационно-коммуникационных технологий в РТ» (3 декабря 2004 года под №468), «Национальная стратегия развития образования в РТ до 2020 гг.», перед преподавателями высшей школы ставят конкретные задачи по серьезному теоретическому и методическому совершенствованию преподавания ИЯ, в том числе английского, в учреждениях высшего профессионального образования.

Трудности в обучении могут возникнуть по многим причинам. К ним относятся недостаточная подготовка, отсутствие эффективных навыков обучения, неспособность к обучению, дезорганизация или неверная расстановка приоритетов. Они также могут включать отсутствие мотивации, прокрастинацию, неспособность сосредоточиться из-за волнения и беспокойства и многие другие причины. Исследования показали, что лучше всего это делать с помощью сочетания повторения и запоминания - действий, к заставляющие усваивать информацию, а не просто повторять ее. Некоторые студенты действительно знают материал, но не получают к нему доступа из-за беспокойства перед проверкой.

Важным моментом, характеризующим профессиональную адаптацию молодого педагога, считается представляющая собой неразрывный педагогический процесс, смена объекта деятельности, обладающий своим динамизмом, многообразием, противоречиями и сложностью в процессе учебы в магистратуре, докторантуре. Очень важно также, чтобы молодой педагог выступал частью социального субъекта - отвечающего требованиям педагогического коллектива, особенностям отношений в нем, стилю руководства и определенному уровню квалификации. Новое задание отличается своей «полифобией» - различными задачами, которые учитель должен выполнять в СОУ.

Степень изученности темы. В обширной литературе по адаптации имеется немало работ, посвященных описанию ее особенностей в различных условиях. Закономерности профессионального развития учителей в процессе профессиональной адаптации изучены в научных работах таджикских и российских исследователей Дж.Алими, Ю.К.Бабанского, С.Г.Вершловского, Т.В.Гуляева, С.Н.Еремеева, Е.В.Никитина, В.Сластенина, А.П.Тарабрина, А.Я.Щербакова, Н.Хамидуллина, Т.Полякова, Ф.Магомедова, Э.Г.Черникова и др., проанализировавшие ранний период педагогической деятельности молодого учителя и исследовавшие период его социального и профессионального становления.

Специфические аспекты управления процессом профессиональной адаптации в рассмотрены в исследованиях Дж.Алими, Б.Аванесова, А.В.Абрамова, М.П.Будякина, Н.Я.Иванова, С.В.Овдейа, А.Т.Ростунова, А.Русалинова, А.Сазонова, В.С.Симоненко, В.Синявского, С.Н.Суховой и др.

Процесс профессионального становления учителя являлся предметом исследования ученых И.Каримовой, Х.Рахимова, А.Нурова, Дж.Алими, А.Г.Асмолова, С.Я.Архангельского, Ф.Н.Гоноболина, В.Я.Загвязинского, В.Зашихина, Н.В.Кузьмина, О.Морозова, В.Сластенина, Б.Э.Тамарина, М.Педаяс и др.

Оказание помощи начинающему учителю и создание условий для совершенствования его квалификации, а также характеристика методов и форм образовательного процесса системы школьного образования имеются в трудах следующих исследователей: Ф.Шарифзода, Дж.Шарифов, М. Умаров, М. Давлатов, М. Лутфуллоев, А. Нуров, Дж. Алими, О.А. Абдуллина, С.Н. Алиев, С. Авганов, Х.Б. Алимов, Т.Г. Брайе, Т.В. Гусейнов, В.Я. Загвязинский, В.Кан-Калик, Ю.Н.Кулюткин, Н.В.Кузьмин, В.М.Лизинский, Л.В.Маслов, Д.В.Новиков, А.П.Ситник, Т.В.Шадрин, В.Сластенин и др.

Проблемы адаптации студентов в высшей школе обсуждали следующие исследователи: А.Миралиев, О.Андриенко, И.Варламова, С.В.Гринько, В.Н.Котляр, И.Милославов, А.В.Мудрик, В.В.Синявский, Б.Тамарин и др.

Психологические аспекты адаптации упоминаются в исследованиях К.А.Абулханова-Славского, А.Г.Асмолова, Э.Иванова, А.Н.Леонтьева, А.Налчаджяна, А.В.Петровского, К.Платонова, С.Л.Рубинштейн, В.Д.Щадрикова и др.

Принимая во внимание вышеизложенное, нами выявлены разногласия, которые делают проблематичной значимость следующих вопросов:

- несоответствие потребностей общества в специалистах, обладающих речевыми, профессиональными, лингвистическими компетенциями, знанием иностранных языков (ИЯ), и отсутствие разработанных в этой области специальных материалов, научно обоснованных, теоретических и методических, обеспечивающих выполнение этих требований;

- разногласия между необходимостью обновления (усиления) содержания иноязычного образования с учетом новейших достижений языкознания и лингводидактики и отсутствием единого дидактического взгляда на статус, состав и способы решения проблем в процессе обучения

английскому языку (АЯ);

- противоречия между традиционной тенденцией методик преподавания ИЯ в педвузах к чтению текстов с учетом речевой компетентности и возрастающей потребностью в навыках устного и письменного общения с учетом проблем в процессе обучения АЯ.

На основе этих разногласий мы обосновали проблему исследования, заключающуюся в выявлении педагогических особенностей решения задач, оказывающих эффективное влияние на процесс формирования речевой компетентности студентов - будущих учителей ИЯ - студентов педагогических вузов. Это позволило определить тему исследования: «Педагогические особенности решения проблем изучения АЯ в формировании речевой компетентности студентов вузов».

Связь исследования с программами и научными темами. Исследование соответствует научному плану и программам кафедр педагогики, методики преподавания ИЯ, научно-исследовательскому плану факультета иностранной филологии и Управления науки и инноваций КГУ им. Абуабдуллох Рудаки.

Общее описание исследования

Цель исследования: обосновать сущность, содержание и структуру конкретного педагогического процесса преодоления затруднений обучения, разработать механизм решения существующих проблем и развития речевой компетентности студентов гуманитарных направлений.

Для достижения поставленной цели были поставлены и решены **следующие задачи:**

1. Установить содержание и сущность трудностей в обучении АЯ, выработать на основе теоретического анализа классификацию данных затруднений;

2. Обосновать конкретную классификацию учебных задач разного уровня на научной основе и проблемах изучения АЯ;

3. У студентов гуманитарных обосновать направлений сущности, структуру, содержания и процесса преодоления учебно-образовательных проблем в процессе изучения АЯ;

4. Разработка модели решения проблем студентов-гуманитариев в изучении АЯ;

5. Организация и реализация педагогического опыта на основе модели решения задач студентов-гуманитариев в изучении АЯ языка;

6. Проверить эффективность разработанной программы путем проведения контрольного диагностического исследования.

В эксперименте определялась практика решения учебных задач среди старшеклассников, подвергнутая анализу в формирующем опыте, ориентированном на лексическую программу решения учебных задач учащихся при изучении АЯ на основе определенных критериев и показателей. Осуществлена разработка и внедрение педагогических методов и условий

повышения эффективности преодоления образовательных проблем у студентов гуманитарных направлений изучения АЯ.

Объект исследования: обучение АЯ студентов гуманитарных направлений вузов.

Предмет исследования: специфический педагогический процесс решения учебных задач при изучении АЯ студентами гуманитарного направления.

Гипотеза исследования. С целью развития речевой компетентности студентов педагогических вузов решение проблем в изучении АЯ может быть обеспечено, если:

- разработана модель развития речевой компетентности студентов для решения задач изучения АЯ и технология ее реализации в процессе обучения на иноязычных факультетах образовательных вузов;

- должны быть определены критерии и уровни развития речевой компетентности студентов при изучении ИЯ;

- на занятиях по АЯ наблюдается позитивное ощущение личной активности студентов;

- по освоению АЯ с целью решения учебных проблем самостоятельная работа должна проводиться на регулярной основе,

- использовать ИКТ при изучении АЯ.

- проводить олимпиады по АЯ должны регулярно и т.д.

Этапы, место и периоды исследования (исторический масштаб исследования). Исследование проводилось в несколько этапов с 2020 по 2023 год в три этапа.

На первом этапе исследования (2019-2020гг.) была уточнена тема диссертационного исследования, определена проблема исследования, установлены цели и задачи, определены гипотеза, методология и методы исследования, изучена, рассмотрена и проанализирована методическая и педагогическая литература по теме.

Второй этап исследования (2021-2022гг.) связан с проверкой спецификации и гипотезы. На этом этапе была запущена авторская методическая система обучения ИЯ с учетом концепции и ее особенностей.

Третий этап исследования (2022-2023гг.) охватывает подготовку к проведению экспериментальных исследований с целью проверки рабочей гипотезы исследования, проведение опыта работы, описание количественных и качественных данных, составление выводов и подготовку текста диссертации.

Теоретические основы исследования. Теоретические основы исследования основаны на идеях и концепциях, разработанных в классических работах отечественной и зарубежной педагогики и психологии для изучения проблем обучения и решения когнитивных языковых задач (Ф.Шарифзода, А.М.Мирализода, И.Каримова, А.Нуров, Дж.Алими, И.Я.Зимная, Л.С.Выготский, Л.И.Рувинский, Ю.К.Бабанский, И.Я.Лернер, А.Р.Лурия, Д.Игель, А.Сприн, Д.Таппер, Рейссер, Х.Туокко); определение масштабности учебных проблем (Е.Н.Почернина, И.А.Рейнград, М.Л.Безденежных, В.И.Загвязинский); по решению задач (Дж.Алими, И.Л.Ким, А.А.Миролюбов,

З.И. Калмыкова, И.П. Комарова); по исследованию проблем обучения как свойства предмета в методике обучения ИЯ (Г.А. Белякова, И.М. Берман, И.В. Бессонова, Д.И. Боровко, М.Л. Вейсбурд, Е.В. Васмловская, М.С. Латушкина, З.Д. Львовская).

Методологические основы исследования. В основу методики исследования формирования речевой компетентности будущих учителей АЯ положен комплекс философских, психологических, культурно-педагогических правил, раскрывающих понятия «коммуникация», «устная деятельность», «компетентность», «речевая компетентность»; систематическое активное и компетентное отношение к формированию речевой компетентности и применению педагогических и информационно-коммуникативных технологий при изучении АЯ; личностно-социально-активистские отношения и личностно-ориентированные подходы, психолого-педагогическая наука о личности, организационно-методические факторы решения образовательных задач при изучении ИЯ в образовательных вузах.

Методологической основой исследования являются исследования и труды отечественных и зарубежных ученых и исследователей, в том числе:

- общеметодические и методические вопросы (И. Каримова, Ф. Шарифзода, А. Нуров, А.М. Мирализода, Дж. Алими, И.Я. Зимня, Л.С. Выготский, Ю.К. Бабанский, А. Сприн.);

- определение масштабности учебных проблем (Е.Н. Почернина, И.А. Рейнград, М.Л. Безденежных, В.И. Загвязинский);

- по преодолению проблем (Дж. Алими, И.Л. Ким, А.А. Миролубов, З.И. Калмыкова, И.П. Комарова);

- по исследованию проблем обучения как свойства предмета в методике обучения ИЯ (Г.А. Белякова, И.М. Берман, И.В. Бессонова, З.Д. Львовская, Д.И. Боровко, М.Л. Вейсбурд, Е.В. Васмловская, М.С. Латушкина).

Источники исследования: нормативно-правовые акты и документы, регулирующие процессы реформирования в сфере образования в годы независимости, в том числе нормативно-правовые акты РТ: Закон РТ «Об образовании», «Национальная стратегия развития образования Республики Таджикистан до 2030г.», образовательные стандарты образования, программы, положения.

Эмпирическая основа исследования. В диссертационной работе используется комплекс теоретических методов (изучение и сравнительный анализ результатов преодоления трудностей в изучении АЯ, изучение различных педагогических и методических документов, оценка динамики формирования мотивации и эффективности обучения АЯ, общий анализ, интерпретация и др.), эмпирические методы (наблюдение, опрос, анкетирование, индивидуальные беседы со студентами и преподавателями, выявление и формирование опыта, анализ учебных документов и др.).

База исследования: Кулябский государственный университет имени Абуабдуллох Рудаки, Институт технологий и инновационного менеджмента в городе Куляб, Филиал Института повышения квалификации и переподготовки

работников образования в городе Куляб. Всего в различных этапах исследования приняли участие более 420 преподавателей и студентов.

Научная новизна:

1. Впервые в истории образования и педагогике РТ изучены педагогические особенности решения проблем по изучению АЯ с целью развития речевой компетентности студентов педагогических вузов.

2. У студентов гуманитарных направлений раскрыто содержание процесса преодоления образовательных проблем.

3. На научных основаниях выявлены конкретные классификации трудностей обучения различной сложности.

4. Переработаны концептуальные ограничения личностно-активистского подхода к развитию речевой компетентности студентов с целью решения проблем изучения английского языка в образовательных вузах.

5. Определены характер и структура речевой компетентности студентов для решения проблем изучения АЯ в многоязычной среде, выделены ее части (лингвистическая, коммуникативная, учебная, личностно-ориентированная, тематическая) и исследовано содержательное их исполнение.

6. Определены основания развития речевой компетентности студентов с целью преодоления проблем изучения АФ в полиязычных условиях образовательных учреждений.

7. Модель формирования речевой компетентности студентов разработана с целью решения проблем эффективности педагогических технологий при обучении АЯ.

8. Предложена система тестирования эффективности личностно-деятельностного процесса и инновационных педагогических технологий в образовательном эксперименте.

Положения, выносимые к защите:

1. Модель формирования речевой компетентности студентов для решения проблем в процессе изучения АЯ в эффективности педагогических технологий: цели, задачи, комплекс принципов, периоды ее формирования и критерии оценки формирования изучаемой проблемы.

2. Состав частей речевой компетентности студентов, состоящий из языковой, учебной, тематической, коммуникативной и личностно-деятельностной частей, а также их культурное содержание. Созданы условия формирования речевой компетентности студентов педагогических вузов и изучения необходимые для успешного формирования профессиональных навыков и умений ими всесторонне собственной культуры.

3. Концептуальная сила личностно-активистского подхода к формированию речевой компетентности студентов в языковых условиях образовательных вузов.

4. Процесс развития речевой компетентности студентов для педагогического сотрудничества в условиях межкультурной коммуникации.

5. Равноправные субъектно-субъектные отношения, направленные на развитие у студентов уверенности в себе, готовности к способности к саморазвитию и межкультурной деятельности.

6. Условия организационно-педагогического повышения результативности развития речевой компетентности студентов: усердная активность студентов, стимулирующая их интерес к познанию неязыковой культуры; при изучении ИЯ методы культурной ориентации учебно-образовательный опыт будущих учителей АЯ и их этнопсихологические особенности; в процессе развития речевой компетентности студентов межпредметные отношения.

7. Основные при изучении АЯ проблемы, с которыми сталкиваются студенты-гуманитарных направлений: - обучение гуманитарных терминов и сокращений правильного произношения; фонетическая (правильное произношение английских слов, незнание структуры речевого аппарата); - грамматические (принципиально иная система глагольных форм, структура предложения и порядок слов); - лексические затруднения (недостаточная сформированность методов обучения употреблению лексических единиц, части речи, отсутствующие в ТЯ, недостаточная осведомленность о морфемном составе лексической единицы противоречивость значения лексических единиц); - непонимание клинической речи АЯ; неспособность общаться на АЯ по гуманитарным вопросам; постоянно забывает АЯ;

Теоретическая и практическая значимость исследования заключается в том, что на основе научных подходов учёных, исследователей и практиков, а также результатов диссертационного исследования определяется сущность конкретного педагогического процесса преодоления учебных проблем у студентов, раскрываются содержание и структура, пути и педагогические условия эффективности этого процесса. С помощью научных подходов были выявлены образовательные проблемы как общее педагогическое явление, в частности комплекс проблем АЯ, возникающих у студентов первого и второго курсов обучения АЯ в гуманитарных направлениях: функциональный стресс, нарушение гармонии и адаптации в образовании и, в конечном итоге, снижение успеваемости учащихся по АЯ.

Классификация образовательных проблем представлена по научным принципам: изучение АЯ на основе грамматики и лексики ТЯ, сложность грамматики и лексики АЯ и большой объем информации, возрастающая сложность гуманитарной лексики АЯ, отсутствие учебной мотивации к изучению АЯ и их причины.

Практическая значимость исследования заключается в разработке прикладных положений конкретного педагогического процесса решения учебных задач: актуализации теоретической и методической подготовки учителей АЯ к решению конкретных учебных задач у студентов, формировании мотивации студентов к решению учебных задач и проблем АЯ. Методическое применение ИКТ для предотвращения специфических трудностей в изучении АЯ студентами, эксперимент, ориентированный на лексическую программу устранения проблем обучения, включающую пять этапов, эффективность которых оценивалась по критериям и показателям, разработанным в исследовательской работе.

Степень достоверности результатов исследования обусловлена

последовательностью результатов, полученных на основе изучения, систематичностью и анализом их данных по устранению учебных проблем в изучении АЯ; совокупность результатов, полученных в ходе педагогических исследований по проблеме повышения мотивации студентов к изучению АЯ.

Приведены результаты, полученные в ходе экспериментальной работы в двух вузах: Кулябском государственном университете имени Абу Абдуллох Рудаки и Институте технологий и инновационного менеджмента в Кулябе и положительная оценка профессорско-преподавательского состава при реализации лексико-ориентированной программы по решению учебных проблем при работе с гуманитарными и общественно-политическими текстами.

Соответствие темы диссертации о научной специализации. Содержание диссертационного исследования соответствует следующим направлениям паспорта специальности 13.00.08 - Теория и методика профессионального образования (13.00.08.04 - Теория и методика гуманитарных предметов:

- пункт 1. Разработка теории преподавания конкретных предметов, в том числе на межпрофессиональном уровне; инновационная и экспериментальная деятельность учителей ИЯ как один из источников развития теории и методики обучения в разрезе областей знаний и уровня образования.

- пункт 2. Исследование развития и образовательного потенциала предмета ИЯ в образовательном процессе.

- пункт 3. Развитие содержания понятий предмета науки и техники на разных уровнях образования; содержание, методы и формы организации образования в условиях трансформации, информатизации и глобализации социальных, культурных и познавательных потоков.

- пункт 4. Разработка инновационных образовательных технологий и форм организации обучения.

Личный вклад соискателя ученой степени в научно-исследовательскую деятельность заключается в теоретическое обоснование основных идей и соображений диссертации, разработав концептуальную модель, позволяющая решить проблему формирования речевой компетентности студентов в учебном процессе на факультетах ИЯ педагогических вузов РТ в контекст интеграции, личностно-активистские и компетентностные тенденции, а также исследовательская работа эффективно интерпретируют и проверяют достигнутые результаты.

Личный вклад соискателя звания также заключается в том, что определил основу изучения и анализа научных исследований отечественных и зарубежных ученых и исследователей, практическую и теоретическую основу диссертационных исследований, использовал современные методы исследования, рассмотрел вопросы становления и развития культуры качественного обучения студентов с научной точки зрения.

Практическое апробирование результатов исследования. Утверждение и внедрение результатов исследования за счет внедрения в практику повседневной учебной деятельности студентов вузов, лексико-ориентированной программы преодоления учебных проблем при изучении АЯ,

а также публикаций по теме диссертационного исследования в научных журналах, включенных в перечень государственного учреждения ВАК при Президенте Республики Таджикистан. Предложенные методы тестирования были апробированы на кафедрах ИЯ двух экспериментальных университетов. На кафедрах английского языка экспериментальных вузов обсуждались формы представления результатов лексико-ориентированной программы, а также характер и содержание методических рекомендаций по решению образовательных задач у студентов-гуманитариев.

Публикации по теме диссертации. По теме диссертации автором диссертации опубликованы 2 монографии, учебные пособия, 7 научных статей в научных журналах, рецензируемых ГУ «ВАК» при Президенте Республики Таджикистан и 6 научных статей в других изданиях.

Структура и объём диссертации. Диссертация состоит из введения, двух глав, заключения, списка литературы.

Основное содержание исследования

Первая глава диссертации - **«Научно-теоретические основы преодоления проблем в процессе обучения АЯ для развития речевой компетентности студентов»** включает в себя вопросы для студентов разных направлений в вузах, связанные с научными и практическими основами решения проблем АЯ.

Первый подраздел первой главы - **«Психолого-педагогические основы преодоления проблем в отечественных и зарубежных исследованиях»** посвящен проблемам языковой подготовки студентов в педагогической теории и практике.

Как и других ИЯ, преподавание АЯ, имеет свои специфики. Понятия «трудный» и «затруднение» трактуются в «Толковом словаре таджикского языка» следующим образом: «1. трудный, тяжелый; 2. сложный нерешенный вопрос; тяжелый и сложный труд».⁶ «трудный/сложный: 1. трудный, мучительный, противоположный легкому; 2. неприятный, твердый, грубый; 3. во множественном числе трудности, проблемы, невзгоды».⁷ Студент изучает РЯ неосознанно, а ИЯ начинается с понимания языка и постановки перед собой цели его изучения. Студентам-гуманитариям при изучении АЯ сложно понять определенные и неопределенные артикли, времена АЯ, формы глаголов, связанные со смыслом и переводом текста. Англоязычные студенты, напротив, сталкиваются с трудностями при работе на ТЯ. Основной проблемой для таджикоязычных студентов является дословный перевод слов с других языков.

К проблемам с произношением и длиной слов относятся следующие географические названия: река Яхсу, горы Ходжасартез и Ходжамумин, Куляб и ряд других, по сравнению со словами юг, который в слове «льануб» ("юг")

---

⁶ Толковый словарь таджикского языка. Москва, «Советская энциклопедия», 1969.-Т.1. -С.7

⁷ Толковый словарь таджикского языка. Москва, «Советская энциклопедия», 1969. - Т.1, С.407

произносится дифтонгом [аи], тогда как в слове «љанубї» («южный») произносится только звук [а].

Английские аббревиатуры требуют особого внимания: NCO-non-commissioned officer (бывший офицер, не прошедший военную комиссию, DoD - Department of Defence (Огромная часть правительства США), or Definition of Done (качество выполненной работы), NATO - North Atlantic Treaty Organization (Организация Северо-Атлантического Договора), UN - United Nations (Организация Объединенных Наций), 1LT-First Lieutenant (младший лейтенант) or 1 litter (1 литр), 2LT-2 litter (2 литр), 1SGT-First sergeant (младший сержант). Следует также принимать во внимание многозначность значения слов и фраз, а также обсуждать их прямо и непосредственно в контексте. Так, например, с глаголом: иметь завтрак, отдыхать, прогуляться (having breakfast, relaxing, walking).

Одно значение в АЯ и ТЯ передается в разных формах, т.е. в различных языковых (речевых) моделях. Если таджики говорят «борон меборад» (идет дождь), англичане говорят «it's raining». Фраза «Приятного аппетита!» на английском языке звучало бы так: Help yourself! Следует сказать, что многие фразы устойчивы и требуют непосредственного запоминания во избежание ошибок в речи. Например, с глаголом «иметь»: иметь завтрак, отдыхать, гулять. (having breakfast, relaxing, walking).

Одна часть речи в АЯ не меняя формы, может переходить в другую. Британцы констатируют, что можно превратить в глагол любое существительное: text - текст, to text - написать текст (писать сообщения Short Message Service – to write SMS), arm - рука, to arm - вооружить, shoe - обувь, to shoe - надевать обувь и т.д.

Распространенной проблемой, с которой сталкиваются студенты при изучении АЯ, является словарное значение вопросов «Кто ты?» - "Что ты делаешь?" ("What are you?" - "What are you doing?"). Ответом на этот вопрос может быть определение карьеры и только - «Я чиновник/студент» ("I'm an official/student"). Студенты часто отвечают на этот вопрос вопросом «Кто ты?» ("Who are you?"). Смысл вопроса «Чем ты занимаешься?» - "Что ты делаешь?" - "Что ты делаешь сейчас?" это так: ("What are you doing?" - "What are you doing now?"). Ответ может быть таким: «Я читаю книгу». ("I'm reading a book"). Причина трудности последнего примера заключается в соединении знаний о лексическом значении вопроса и его грамматической структуре.

Часто сталкивающей студентами трудностей является расположение частей предложения в АЯ, необходимое соблюдению на должном уровне. В начале мышления указывается рассматриваемый предмет, затем действие, после указание на этот предмет и затем возникающая ситуация как показатель практических условий. Например, студенты составили диалоги: - The students made up dialogues (Студенты организовали диалог-Students organized a dialogue). Поскольку в АЯ нет окончаний, при изменении порядка предложений в предложении меняется и его смысл: Диалоги, созданные студентами - Dialogues created by students (Диалоги подготовили студенты. Dialogues were prepared by students).

В обучении грамматике еще одной проблемой считается соблюдение обеих основных частей предложения: новости и вступления. В таджикском языке без вступления и сообщения может быть предложение. Например, он студент. Существовать без подлежащего существительное в АЯ не может, если его форма совпадает с ним. В АЯ также строгого соблюдения порядка предложения требует построение вопросительного предложения, в частности, использование вспомогательного глагола. В ТЯ только с помощью интонации обозначается вопросительное предложение.

Например, «У вас хорошие оценки по АЯ?» - «У тебя хорошие оценки по английскому?» - "Do you get good grades in English?", «В последний раз когда вы получали хорошую оценку по АЯ?» - "When was the last time you got good grades in English?", «Когда вы в последний раз принимали экзамен по английскому?» - "When was the last time you assessed English?". В данном примере показана причина проблемы помех.

Во втором подразделе первой главы диссертации - **«Сущность, содержание и структура специального процесса решения задач при изучении АЯ»** рассмотрены и описаны при изучении АЯ студентами гуманитарных направлений высших учебных заведений сущность, содержание и структура процесса решения задач.

110 студентов 1-го и 2-го курсов в ходе формирующего эксперимента изучения АЯ обсуждали следующий вопрос: «Каковы причины образовательных проблем в изучении АЯ студентов-гуманитариев?» Большинство студентов (93 респондента или 85%) признают, что в процессе изучения ИЯ главной причиной проблем - к его изучению отсутствие мотивации, и подчеркнули влияющие на появление данных проблем сопутствующие причины.

Следующие: рамках будущей в гуманитарной профессии отсутствие осознания целесообразности знания АЯ (30 респондентов заявили об или 27%); совмещение учебно-образовательной работы с выполнением работы и заданий по службе, содействующее утомляемости, нервозности и созданию ситуаций стресса в учебных группах, воздействующее на физическое и эмоциональное здоровье (26 респондентов или 24%); сложная адаптация первокурсников к гуманитарным занятиям (21 респондент или 19% заявили); отсутствие самодисциплины и неумение выделять время на изучение АЯ во время самостоятельного обучения (20 респондентов или 18% заявили); психическая устойчивость для преодоления образовательных проблем при изучении АЯ (13 респондентов или 12%).

Основываясь на мнение 96 преподавателей ИЯ и изучении факторов проблем обучения, можно сделать заключение, что к одной из основных проблем обучения приводят все причины – недостаточная мотивация к изучению АЯ у студентов (58 преподавателей или 60%). Исследование среди 110 студентов двух позволило выявить основную проблему экспериментальных вузов в виде негативного отношения к началу освоения гуманистической английской лексики: «Профессионалам нет необходимости в АЯ» (15% респондентов). Страх лексических погрешностей (17% респондентов).

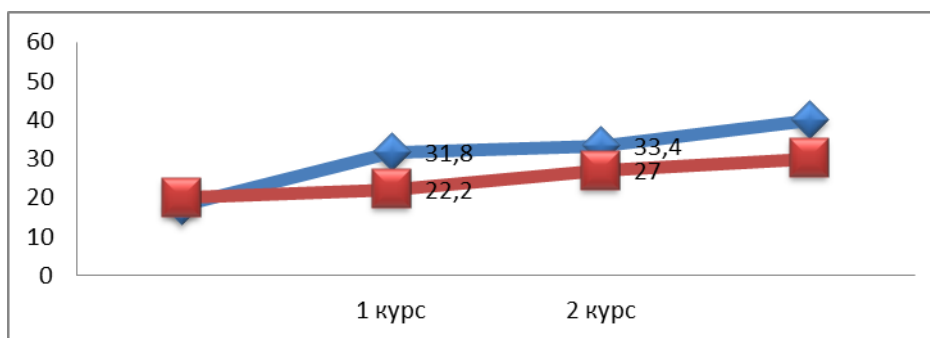
Отсутствие возможности изучить гуманитарную лексику АЯ (заявлено 21% респондентов). Недостаток учебного времени (25% респондентов). «Я очень ленивая, учиться скучно» ("I'm too lazy, training is boring") (10% - был ответ респондентов). «Я знаю меньше и хуже других» ("I'm too lazy, training is boring") (ответили 12% респондентов).

Третий подраздел первой главы под названием **«Системно-деятельностный подход в формировании речевой компетентности студентов при решении проблем обучения АЯ»** посвящен теоретико-методическому обоснованию подготовки учителей АЯ к решению задач особых студентов. При рассмотрении целей, задач, содержания и организации конкретного процесса профилактики образовательных проблем студентов-гуманитариев при изучении АЯ в предыдущих пунктах постоянно описывался и обсуждался педагог как преподаватель гуманитарных и естественных наук по профилактической просветительской деятельности.

До 25% студентов считают ненужным изучение АЯ для них как будущих специалистов гуманитарных направлений.

Так, более 65% студентов заявили, что способствует более глубокому пониманию целей учебной деятельности осознание личностного и профессионального значения изучения АЯ, а это содействовало рациональному распределению усилий, планирование профилактической учебной работы.

Диаграмма 1. Картина умножения количества студентов в экспериментальных вузах с высокой мотивацией.

Таким образом, как показывает анализ формирования мотивации студентов, ей характерно трудное повышение уровня от одного курса к другому.

Изучение в ходе опытно-экспериментальной работы формирования мотивации и воздействия на нее мотивационных факторов содействовало определению эффективных педагогических условий для предотвращения и устранения в процессе изучения АЯ в гуманитарных специальностях различных проблем.

Вторая глава диссертации - **«Инновационные педагогические технологии в развитии речевой компетентности студентов при обучении АЯ»** охватывает при обучении студентов АЯ актуальные аспекты продуктивности решения задач.

В первом подразделе второй главы - **«Внедрение педагогических и информационно-коммуникационных технологий в изучение АЯ»** рассматриваются и описываются в аспекты и особенности внедрения ИКТ обучение АЯ.

В современной методологии образования на ИЯ проблема инновационных технологий относится к одной из наиболее важных проблем и во многих высших учебных заведениях сегодня педагогическая технология сегодня обучается в качестве предмета.

Интерактивная технология как одной из инновационных технологий мы использовали на АЯ. На предоставление информации, навигации по содержанию контента, поиск ключевых слов, замену форм и др. разговора направлена интерактивность. Программирование пользователя, работающего с пользователем, и процесса образования являются интерактивными технологиями. Как творческая и интересная работа учителей интерактивные технология повышает результативность обучения учащихся и эффективность трудового образования.

Следует отметить, что задания и упражнения выполняются на основе учебников зарубежных авторов - Н.А.Бонка, Г.А.Котия, Н.А.Лукияновой, Учебник АЯ. Ч.1 и 2.⁸. ва учебник английского языка для студентов вузов, “Практический курс АЯ, для 2 курсов (В.Д.Аракин и др.)⁹

Студентам, впервые приступающим к изучению АЯ под руководством преподавателя предназначен учебник авторов Н.А.Бонка, Г.А.Котия, Н.А.Лукияновой, для четырехлетнего курса обучения, охватывающая 8-10 часов занятий в неделю первая его часть.

Рассчитан учебник примерно на 500 часов как аудиторной работы, так самостоятельной работы. Студенты должны к концу обучения овладеть навыками правильного произношения АЯ освоить в пределах предполагаемого словарного запаса и грамматики устную и письменную речь АЯ.

Тексты учебника включают в себя социальную, политическую и бытовую тематики. В книге также определены особенности и аспект словаря. 1250 слов и фраз содержит словарь. В программу грамматики первого курса высшей языковой школы включен грамматический материал. Учебник состоит из вводного (10 уроков), базового курсов (26 уроков), для вводного и основного курсов грамматического пособия, глоссарий и грамматические таблицы. Н.Лукияновым подготовлены раздел «Словообразование» (правила словообразования) и система упражнений частей 1 и 2. Также им подготовлены таблицы и грамматические инструкции, разработана комплекс грамматических

---

⁸ Бонк, Н.А., Котий, Г.А., Лукиянова, Н.А. Учебник английского языка. Ч.1 и 2./ Н.А. Бонк, Г.А.Котий, Н.А. Лукиянова. -Москва: “ГИС”, 1995; 2001.

⁹ Аракин, В.Д. и др. Учебник для студентов высших школ/(В.Д.Аракин и др.); под редакцией В.А.Аракина. – Изд. 7.- М.: Гуманитар. изд. центр ВЛАДОС, 2005. -516с.; (Ч.4) под редакцией В.Д.Аракина (Москва, “Гуманитарный издательский центр”, ВЛАДОС, 2000.

упражнений (повторение грамматики и главы грамматических упражнений). В том числе, предназначенный учебник для студентов 2-го курса¹⁰, готовит их к дальнейшему развитию навыков устного и письменного общения, в результате приобретения речевых образцов, имеющих новые лексические и грамматические явления, также дает ориентир для более глубокого изучения отдельных сторон языка в период, предусмотренный образовательной программой.

В связи с этим на факультетах иностранной филологии разработаны отдельные учебно-образовательные программы, некоторые из которых мы и рассмотрим. Например, в Кулябском государственном университете им. А.Рудаки одна из учебных программ выглядит следующим образом: Образовательная программа по направлению (специализации). Группа специальностей: 0203 - Преподавание филологических и лингвистических предметов. Специальность: 1-020307 - Английский язык. Китайский язык. Квалификация: Учитель. Степень: Бакалавр. Срок обучения: 5 лет.

Его содержание состоит из следующих частей: Список сокращений; Общие положения образовательной программы; Документы, регулирующие содержание и процесс реализации образовательной программы по специальности 1-020307 - «Английский язык. Китайский язык»; Обязательное минимальное содержание учебных программ 1-020307 - «Английский язык. Китайский язык»; Продолжительность обучения образовательной программе; Условия реализации образовательной программы; Содержание комплекта документов образовательной программы по специальности 1-020307 - «Английский язык. Китайский язык»; Подтверждение окончания обучения по специальности; Внутренняя система обеспечения качества образовательной программы; Правила приема на образовательную программу; Управление изменениями; Приложение: Сжатие рабочих программ учебных предметов.

Перед этим мероприятием была проведена целенаправленная и систематическая подготовка. Подготовлены положение олимпиады, официальные ответственные к организации, обобщены результаты. Важным этапом подготовительной работы перед олимпиадой стала разработка комплексных заданий, соответствующих образовательной программе. Интерес к АЯ последний тип заданий способствовал формированию. Олимпиада по плану проходила в дневном отделении и проходила в 2 тура. В 1 туре успевающие студенты, знатоки языка были выявлены их преподавателями. К изучению АЯ, также набравшие в первом туре не менее 80 из 100 возможных баллов во втором туре олимпиады приняли участие студенты, проявившие большой интерес. Ее участники в ходе олимпиады выполняли сложные письменные задания.

Таким образом, в изучении методическое обеспечение ИКТ АЯ важным считается педагогический способ профилактики и коррекции языковых проблем студентов, позволяющий проводить учебную деятельность со

слабыми и неуспевающими студентами.

Второй подраздел второй главы диссертации под названием **«Использование метода проектирования и мультимедийных технологий в формировании речевой компетентности»** представляет собой конструктивный и поэтапный анализ содержания, организация и методов устранения проблем при обучении у 96 педагогов и 110 студентов экспериментального направления, что является важным способом обучения в научных исследованиях.

Целесообразно, то, что с первого курса должны привлекаться студенты к проектной деятельности и учиться работать в группе, выполнять различные социальные роли, приводящие к формированию необходимой компетентности по организацию совместной общественной и проектной деятельности в коллективе культуры общения.

Данные знания не важны в работе с отстающими студентами - так считает следующая группа тренеров (25 преподавателей или 26%). Представители третьей группы были больше первых двух (43 педагога или 45%), не отрицающие необходимости знать основные и существенные особенности процесса.

Анализ опросов и анкет, научные исследования учебно-методической деятельности разных категорий респондентов в их позиции показали следующую положительную динамику: (33 респондента или же 34% заявили об этом). Профилактика проблем в обучении характеризуется сложностью и длительностью достижения положительных результатов в воспитательной работе с неуспевающими студентами (данная тенденция выявлена при проведении анкетирования у 32 респондентов или 33%).

Сравнительное исследование количественных и качественных характеристик подготовки студентов экспериментальных вузов к изучению АЯ в 2019-2022 годах (Таблица 1).

Таблица 1. Количество студентов, не сумевших изучить иностраннй в экспериментальных вузах, определенное в ходе эксперимента

№	Курсы	2019 - 2020		2021 - 2022	
		Всего студенты	% от студентов	Всего студенты	% от студентов
1.	Студенты первого года обучения	56	51%	36	33%
2.	Студенты второго года обучения	54	49%	40	67%

По показателям анализа данной таблицы период исследования соответствовал следующим тенденциям: увеличение количества студентов, в изучении АЯ независимо от общего количества студентов, изучающих АЯ испытывающих трудности.

Правильного и безошибочного произношения можно добиться благодаря правильному слуху и идеальной работе органов речи. В качестве примера приведем развитие слуха и голоса, для чего дается следующая задача:

Установить в данных предложениях наличие на слух нескольких слов:

This is the last time I'll look at the clock.

I will not look at it again. It is ten minutes past seven.¹¹

Я смотрю на часы в последний раз.

Больше не смотрю я на это. прошло минут 7-10 уже.

В словах определение слогов: Telephone, time, hurry, never.

Этот вид упражнений помогает не только улучшить и ускорить фонематическое слушание, но и усвоить фонетические правила АЯ. Кроме того, могут существовать и другие подгруппы по развитию навыков, специализирующиеся на обучении транскрипции и интонации.

Анализ полученных результатов, представленных в таблице 1, показал определенную методическую подготовку большого числа учителей к коррекционно-воспитательной работе (у 63 педагогов или 65%, также всех остальных 34%) - 33 респондентов или высокий и достаточный уровень, ниже среднего уровня - основа методического и теоретического образования, некоторые ошибки и умения точно определять при этом уровень методической подготовки не проявляются.

В ходе научной экспертизы результатов отдельных экспериментов полученные результаты представлены в таблице 2.

Таким образом, комплексный анализ содействовал необходимым теоретическим и практическим выводам: как разработка научного регулирования деятельности образовательных реформ можно рекомендовать: усвоение важных особенностей и сущности конкретного процесса преодоление учебных трудностей у студентов; диагностировать причины, условия и факторы их возникновения, закономерные связи и противоречия, пути и методы преодоления различных трудностей обучения; показать место и роль коррекционного воздействия в общей системе учебной деятельности учителей ИЯ со студентами-гуманитариями и т.д.

Третий подраздел второй главы диссертации (**«Апробация эффективности системно-деятельностного процесса и инновационных педагогических технологий в учебном эксперименте»**) посвящен обзору процесса и результатам с данной позиции экспериментальной работы.

В рамках диссертационного исследования было проведено специально организованное пилотно-экспериментальное исследование гуманитарного направления экспериментальных вузов в 2019-2023 годах, основной сутью которого стал педагогический опыт внедрения и проверки эффективности лексико-ориентированной программы для решения образовательных задач. Опущены заголовки, артикли, союзы вспомогательного глагола "to be" и для краткости другие официальные слова, пассивный залог применяется в сокращенном варианте также часто. Так, «в музее разбили старинный кувшин»

---

¹¹Comenglish. [Электронный ресурс]/URL:<http://www.comenglish.ru/knigi-na-angliyskom/korotkie-rasskazy-na-angliyskom-yazyke> (дата обращения: 26.01.2019).

("Ancient jug broken in museum"), что в полном смысле означает "в музее разбили старинный кувшин" ("One ancient jug is broken in museum").

Таблица 2. Результаты идентификационного теста для 1 и 2 курсов

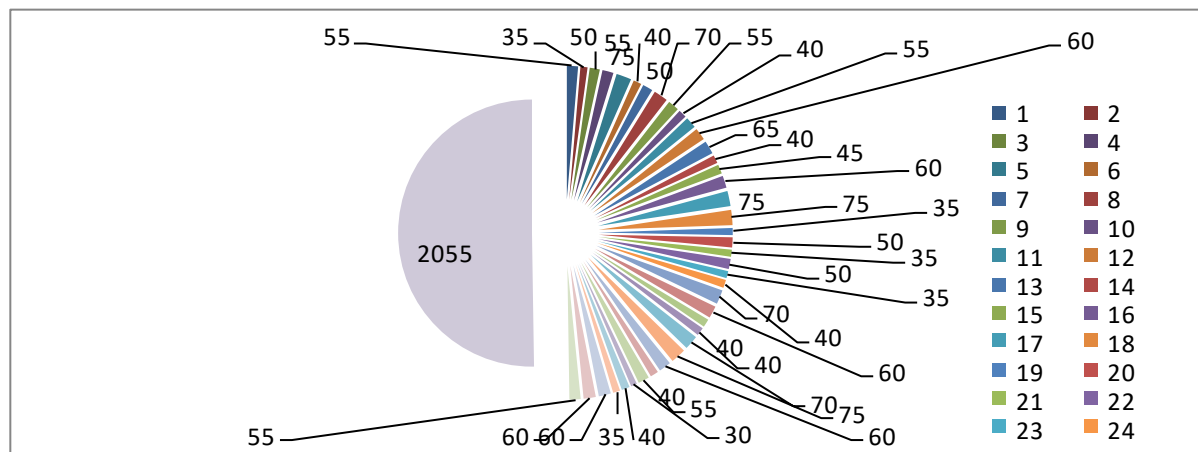
№	Типы трудностей и результаты их устранения в ходе изучения АЯ	Количество студентов	% от количество студентов
1.	Трудности освоения учебной программы:		
	- Полностью устранятся	25	23%
	- Частично устранятся	60	54%
	- Не должны быть побежденными	25	23%
2.	Трудности в формировании положительной мотивации для изучения АЯ		
	- Полностью устранятся	45	41%
	- Частично устранятся	50	45%
	- Не должны быть побежденными	15	14%
3.	Трудности в отношении с преподавателями и консультации с коллегами		
	- Полностью устранятся	68	62%
	Частично устранятся	20	18%
	- Не должны быть побежденными	22	20%
4.	Негативное отношение к различным видам обучения (4 урока АЯ):		
	Полностью устранятся	23	21%
	Частично устранятся	60	54%
	- мағлуб нашаванд.	27	25%
5.	Отсутствие учебной подготовленности и сильного желания изучать АЯ:		
	- Не должны быть побежденными	35	32%
	Частично устранятся	45	41%
	- Не должны быть побежденными	30	27%

Простое групповое время вместо группового времени Perfect ÷ Continuous используются для описания событий, уже произошедшие или вот-вот происходящие. Например, «Следственный комитет возбудил дело о разбивании горшка неизвестными лицами» («The Investigative Committee will initiate a case of breaking of Jug by unknowen persons»), что в обычном предложении можно прочесть как «Комитет по расследованию взлома горшка неизвестными лицами». («The Investigative Committee has opened a case of the jug broken by unknowen persons»). «Следственный комитет возбудил дело " («The Investigative Committee has opened a case»). Случай разбивания горшка неизвестными. Или «Таджикские избиратели идут на избирательные участки», что обычно называемый («Tajik voters go to the polls»), таджикские избиратели будут отправлены на избирательные участки (Tajik voters are sent to the polls).

Инфинитивная форма глагола используется для выражения событий в будущем, например: Таджикистан представляет в ООН международный проект

«Вода для устойчивого развития». (Tajikistan presents the international project "Water for sustainable development" at the UN), т.е. Таджикистан представляет в ООН международный проект «Вода для устойчивого развития» ("Tajikistan is demonstrating the international project "Water for sustainable development" at the UN»)".

Диаграмма 2. Результаты этапа студентов в реализации лексико-ориентированной программы идентификационной тестовой группы

Для анализа результаты студентов представляются в сводной таблице (см. таблицу 3) на каждом этапе лексико-ориентированной программы.

Таблица 3. Общие сведения за каждый этап педагогического эксперимента об успеваемости студентов.

Этап	1 этап	2 этап	3 этап	4 этап	5 этап	Общие результаты теста
Констатирующий эксперимент	263 13%	212 10%	250 12%	475 23%	855 42%	2055 100%
Формирующий эксперимент	375 12%	385 12%	380 12%	825 25%	1250 39%	3215 100%

Итоговый анализ результатов студентов показывает, что средний показатель в определяющем эксперименте составил 63,3%, а в формирующем эксперименте - 88,2%. Общий анализ результатов студентов показывает, что средний показатель в определяющем эксперименте составил 63,3%, после формирующего эксперимента - 88,2%.

Так, главный акцент при обучении чтению общественно-политических и гуманитарных текстов, также на АЯ газетных материалов, целесообразно сделать овладению грамматическими конструкциями, не соответствующими ТЯ, а лексико-ориентированная программа должна реализоваться в формирующем опыте.

ЗАКЛЮЧЕНИЕ

В диссертации обоснованы и определены в ходе экспериментальной работы научно-практические положения конкретного педагогического процесса преодоления учебных затруднений в освоении АЯ студентами-гуманитариями, а также основные пути и условия повышения эффективности данного процесса подтверждаются.

Анализ исследований и трудов учёных и исследователей, методистов, отечественных практиков, а также использованные нами исследования и тесты позволили устранить комплекс образовательных трудностей в вузах, в том числе у студентов-гуманитариев, сталкивавшихся с трудностями, мешавшими им успешно изучать ИЯ.

В сравнении трудов и исследований российских исследователей Л.И.Арониной, А.С.Балаханова, Г.И.Богина, И.Грищенко, И.В.Пилиной, О.П.Бурлакова и др. в диссертации выделена сущность преодоления учебных трудностей студентов, обосновано и раскрыто содержание процесса преодоления образовательных трудностей у студентов высших гуманитарных школ высших гуманитарных школ.

Достижение метафизических результатов, связанных с формированием и организацией учебной деятельности преподавателей и обучающихся охватывает содержание процесса: диагностика разных образовательных проблем у обучающихся при изучении АЯ; прогнозирование динамики преодоления затруднений обучения; развитие у студентов самодисциплины и навыков самообучения при изучении АЯ; коррекция негативной установки мотивации студентов при изучении АЯ; предупреждение и устранение образовательных проблем; развитие учебно-организационных способностей и навыков; формирование способностей, учебных и интеллектуальных навыков; воспитание уважения и толерантности к представителям других народов; создание к изучению истории стран изучаемого языка позитивного настроения мотивации.

Посредством решения основных поставленных задач осуществляются основные возможности рассматриваемого процесса: диагностическая; восстановительная; компенсационная; корректирующая; прогностическая; стимулирующая; поощрение саморегуляции и самообучения обучающихся. В изучении АЯ в экспериментальном исследовании результативности преодоления учебных затруднений у студентов-гуманитариев удалось проанализировать в изучении АЯ опыт в декларативном эксперименте, преодоления учебных затруднений, позволил почерпнуть необходимые теоретические и практические выводы диссертационный анализ.

Необходимо было закрепить научные результаты, выявленные в деятельности учителя АЯ, уточнить сущность и содержание коррекционно-педагогической деятельности как основы обучения в его процессе, преодоление учебных затруднений, в том числе причины, условия и факторы затруднений в процессе обучения, деятельности студентов гуманитарных направлений, форм и конфликтов, а также пути преодоления данных затруднений в учебной деятельности студентов для разработки теоретических

положений в коррекционно-педагогической деятельности.

На АЯ для эффективной организации учебно-образовательной работы целесообразно: в коррекционном плане учебной деятельности учителей разработать цели и задачи, усилить потребность в применении данных целей и задач, определить механизмы педагогического воздействия АЯ на неуспешных обучающихся, имеющих низкий уровень мотивации, и определить пути и методы основной коррекционной деятельности в процессе подготовки педагогов к преодолению, диагностике и прогнозированию существующих учебных затруднений.

Формирование мотивации студентов к преодолению проблем АЯ являлось одним из основных путей, главными условиями ее реализации были следующие: овладение студентами навыками ИЯ и коммуникативными навыками, качественный гуманитарно-профессиональный АЯ, во время учебных занятий по АЯ приобретение, наличие положительного личностного чувства активности у обучающихся, проявления индивидуально-психологической специфики студентов и их обсуждение в ходе учебных занятий, в овладении АЯ самостоятельная работа по преодолению учебных проблем, по ИЯ обеспечение тесной связи учебных материалов с предстоящей профессиональной службой, знание механизма формирования мотивации обучающихся к учебе и т.д.

В обучении АЯ методическое обеспечение ИКТ явилось важным педагогическим способом решения образовательных задач. Рекомендуются указать основные условия ее реализации: активное методическое партнерство участников учебно-образовательной деятельности, проверенное методическое использование современных ИКТ изучения АЯ, к неуспевающим обучающимся применение индивидуально-личностного подхода, оптимизация АЯ, методы обучения, в процесс обучения АЯ внедрение высоких методических технологий, рациональное и осознанное применение Интернета и компьютерных технологий, использование отрывков из учебных фильмов и телевизионных программ, творческое использование интерактивных досок и программного обеспечения, регулярное проведение олимпиад по ИЯ и т.д.

Проверка экспериментальных исследований и условий формирования речевой компетентности студентов с целью решения задач при изучении АЯ в учебных вузах подтвердила основные идеи гипотезы и доказала ее практическую применимость и эффективность. Мониторинг развития речевой компетентности студентов с целью решения задач в процессе обучения АЯ позволил установить положительное развитие уровней речевой компетентности студентов в обучающих вузах.

В результате исследования, проведенного по проблеме пришли к следующим выводам:

1. Понятие «коммуникативная компетентность» применительно к студентам педагогических вузов определено в ходе исследования. Речевая компетентность студентов образовательных вузов определяется как часть неязыковой коммуникативной компетенции, включающей совокупность знаний о стране изучаемого языка, культуре своей страны, а также умения и качества

личности с целью преодоления проблем в изучении АЯ [1-М, 2-М, 3-М, 5-М, 6-М, 8-М].

2. Как показал анализ экспериментальных работ, нацеленная на формирование речевой компетентности студентов педагогических вузов работа, на основе разработанной нами модели с применением отдельных педагогических условий обеспечивает более высокий и средний уровень развития исследованы умения будущих учителей АЯ [1-М, 2-М, 4-М, 5-М].

3. Как подтверждено в результате эксперимента в педагогических вузах формирование речевой компетентности студентов достигается начиная с периода самоопределения личности поэтапно, где студент выступает как представитель своей культуры, до периода культурного развития диалога и студент в процессе преподавания АЯ в педагогических вузах является носителем культур [1-М, 2-М, 5-М, 6-М, 7-М].

4. В конкретных дидактических целях коллективное и периодическое использование возможностей мультимедийных технологий, использование самостоятельной работы, применение различных форм интерактивного обучения для формирования внутренней мотивации к изучению АЯ, ее использования в избранной профессии, способствует развитию творческие способности будущих учителей АЯ, выводит их на новый информационный и творчески-познавательный уровень [3-М, 4-М, 6-М].

5. Исследование подтвердило эффективность разработанной модели развития речевой компетентности студентов для решения задач в ходе изучения АЯ, ее цели, принципы; содержание; формы и методы (разговорный, коммуникативный, эвристический, игровой, проектный, моделирование), основные периоды (определяющий, формирующий и итоговый); включает результаты (уровни сформированности коммуникации: высокий (творческий), средний (продуктивный), низкий (непродуктивный) [1-М, 3-М, 4-М, 8-М, 11-М].

6. Значимость развития речевой компетентности студентов для преодоления проблем изучения АЯ в полиязычной и поликультурной среде определяется тем, что дидактические направления вуза ясны для всестороннего развития личности студента и подготовки к конкурентная работа в быстро меняющихся международных и интеграционных ситуациях [3-М, 4-М, 7-М].

7. В образовательном процессе внедрение МТМ «АЯ для обучения вузов» на основе кредитно-представительного метода обучения позволило обеспечить период за периодом языковую компетентность студентов с целью преодоления проблем в изучении АЯ, выбор различных форм и технологий индивидуализации и разделения образования [4-М, 5-М, 8-М, 10-М].

8. Педагогическая технология в обучении студентов с целью подготовки будущих учителей АЯ к межличностному сотрудничеству в случае межкультурной коммуникации выступает как одна из эффективных условия формирования речевой компетентности студентов как личностно-активистская технология обучения и альтернатива традиционной системе, с целью преодоления проблем в образовательных вузах в изучении АЯ [1-М, 2-М, 3-М, 5-М, 8-М].

РЕКОМЕНДАЦИИ ПО ПРАКТИЧЕСКОМУ ИСПОЛЬЗОВАНИЮ РЕЗУЛЬТАТОВ ИССЛЕДОВАНИЯ

По гуманитарным дисциплинам для эффективного решения образовательных задач в процессе изучения АЯ предлагается:

1.Заведующим кафедрам ИЯ рекомендуется: провести анкетирование обучающихся с целью выявления учебных проблем на первом этапе и их эффективной коррекции в ходе образовательной деятельности в гуманитарном порядке;

2.При изучении АЯ студентами внедрение ИКТ, модульных технологий обучения в образовательную практику преодоления учебных проблем;

3.Рекомендуется развивать у студентов мотивацию к самообучению для преодоления проблем изучения АЯ;

4.Предлагается включить в процесс изучения АЯ подготовленную автором для устранения учебно-образовательных затруднений при работе с гуманитарными и общественно-политическими текстами программу, ориентированную на лексику;

5.Преподавателям ИЯ рекомендуется усилить свою учебно-методическую деятельность в целях совершенствования конкретного педагогического процесса устранения учебных проблем у обучающихся за счет содержания частей и элементов на основе дипломной работы;

6.Обеспечить высокий уровень организационно-методической подготовки к дополнительному обучению неуспевающих или слабых обучающихся;

7.Больше внимания следует уделять при решении учебных затруднений в изучении АЯ личностно-психологическим особенностям студентов;

8.Изучающим АЯ студентам первого и второго курсов рекомендуется: активно участвовать в олимпиадах, семинарах и научных конференциях по английскому языку на АЯ;

9.Совершенствование навыков чтения, самоорганизации и самоуправления, в частности самообучения и самообразования; при подготовке к учебной работе на АЯ, развитие учебных навыков и умений, коммуникативных и организаторских способностей;

В целом отдельные моменты и результаты исследования применимы практически во всех ВУЗ-ах, учреждениях среднего профессионального образования (колледжах), институтах повышения квалификации и переподготовки работников сферы образования, центрах обучения ИЯ.

Шарҳи мухтасари

диссертатсияи Орифов Орзу Обидхучаевич “Хусусиятҳои педагогии рафъи мушкилоти омӯзиши забони англисӣ дар ташаккули салоҳиятмандии нутқии донишҷӯёни мактабҳои олий”, барои дарёфти дараҷаи илмии номзади илмҳои педагогӣ аз рӯи ихтисоси 13.00.08 - Назария ва методикаи таҳсилоти касбӣ (13.00.08.04 - Назария ва методикаи фанҳои гуманитарӣ).

Калимаҳои калидӣ: хусусиятҳо, забонҳои хориҷӣ, забони англисӣ, равияҳои гуманитарӣ, ташаккул, рушд, рушди малакаҳо, салоҳиятҳо, таълим, раванди таълим, омӯзгор, донишҷӯ, муассисаҳои таҳсилоти олии касбӣ, мактабҳои олий, рафъ кардан.

Мубрами мавзӯ. Дар марҳалаи ҳозираи рушди ҷамъияти тоҷик тарбия намудани кадрҳои педагогии аз ҷиҳати идеявӣ боваринок, ба дараҷаи замонавӣ маълумотнок, пайвастании донишҳои ҷуқури назариявӣ бо қобилияти қабули қарорҳои амалӣ, эҷодкорона истифода бурдани онҳо дар фаъолияти педагогӣ мебошад. Такмил додани низомии тайёр кардани кадрҳои баландихтисосии педагогӣ ҳалли масъалаи ба педагогика мутобиқ намудани омӯзгорони ҷавони навкорро талаб мекунад. Ба ин муносибат омӯзиши тамоми маҷмӯи равандҳои мутобиқшавӣ, ки бо тарбияи муаллим ҳамчун иштирокчии шаклҳои гуногуни ҳамкорӣ педагогӣ алоқаманд аст, аҳамияти махсус пайдо мекунад.

Ҳадафи таҳқиқот: асоснок кардани моҳият, мазмун ва сохтори раванди мушаххасии педагогии рафъи душвориҳои таълим, таҳияи механизми ҳалли мушкилоти ҷойдошта ва ташаккули салоҳиятмандии нутқии донишҷӯёни равияҳои гуманитарӣ.

Объекти таҳқиқот: омӯзиши забони англисӣ дар донишҷӯёни равияҳои гуманитарии муассисаҳои таҳсилоти олии касбӣ.

Предмети таҳқиқот: раванди мушаххасии педагогии рафъи мушкилоти таълимӣ зимни омӯзиши забони англисӣ аз ҷониби донишҷӯёни равияҳои гуманитарӣ мебошад.

Методҳои таҳқиқот: Таҳқиқоти диссертатсионӣ бо истифода аз маҷмӯи усулҳои назариявӣ (омӯзиш ва таҳлили муқоисавии натиҷаҳои рафъи душвориҳо дар омӯзиши забони англисӣ, омӯзиши ҳуҷҷатҳои гуногуни педагогӣ ва методӣ, арзёбии динамикаи ташаккули ҳавасмандӣ ва самаранокӣ дар омӯзиши забони англисӣ, умумӣ, таҷзия, тафсир ва ғайра), усулҳои эмпирикӣ (мушоҳида, пурсиш, саволномаҳо, гуфтугӯҳои инфиродӣ бо омӯзандагон ва омӯзгорон, муайян кардан ва ташаккул додани таҷрибаҳо, таҳлили ҳуҷҷатҳои таълимӣ ва ғайра).

Навгониҳои илмӣ таҳқиқот ҷунинанд: -моҳияти рафъи мушкилоти таълимӣ дар байни донишҷӯёни донишгоҳҳои гуманитарӣ асоснок карда шуд, ки раванди мушаххасии педагогии фаъолияти муштараки таълимӣ омӯзгорон ва донишҷӯёнро ифода мекунад, ки барои расидан ба ҳадафи гузошташуда азхуд кардани фаъолияти касбии шифоҳӣ ва хаттии гуманитарӣ дар асоси ташаккули фаъолияти маърифатии онҳо ва муваффақият дар омӯзиши забони англисӣ мебошад; -мазмунӣ раванди баргараф кардани мушкилоти таълимӣ дар байни донишҷӯёни донишгоҳҳои гуманитарӣ ошкор карда шуд; -сохтори раванди рафъи мушкилоти таълимӣ дар омӯзиши забони англисӣ ба низом дароварда шуд.

Дараҷаи таълим: дар заминаи натиҷаҳои таҳқиқот шароити имконот барои ба роҳ мондани раванди рафъи мушкилоти таълимӣ зимни омӯзиши забонҳои хориҷӣ дар муассисаҳои таҳсилоти олии касбӣ мавҷуд аст.

Соҳаи истифода: таълим, тарбия, такмили таҳассус, барномасозӣ, банақшагирӣ, амсиласозӣ.

Аннотация

к диссертации Орифова Орзу Обидхуждаевича «**Педагогические особенности решения проблем изучения английского языка в формировании речевой компетентности студентов вузов**» на соискание ученой степени кандидата педагогических наук по специальности 13.00.08 – Теория и методика профессионального образования (13.00.08.04 – Теория и методика гуманитарных наук)

Ключевые слова: особенности, иностранные языки, английский, гуманитарные науки, формирование, совершенствование, развитие навыков, компетенции, преподавание, учебный процесс, учитель, студент, высшие учебные заведения, университеты, отбор.

Актуальность темы. На современном этапе развития таджикского общества происходит подготовка идеологически авторитетных, современных педагогических кадров, сочетающих глубокие теоретические знания со способностью принимать практические решения, их творческое применение в педагогической деятельности. Совершенствование системы подготовки высококвалифицированных педагогических кадров требует решения проблемы адаптации молодых учителей к педагогике. В этой связи, особое значение приобретает изучение всей совокупности адаптационных процессов, связанных с подготовкой учителей как участников различных форм педагогического сотрудничества.

Цель исследования: обосновать сущность, содержание и структуру конкретного педагогического процесса преодоления затруднений обучения, разработать механизм решения существующих проблем и развития речевой компетентности студентов гуманитарных направлений.

Объект исследования: изучение английского языка в гуманитарных направлениях вузов.

Предмет исследования: конкретный педагогический процесс решения проблем изучения английского языка студентами гуманитарных вузов.

Методы исследования: диссертационное исследование завершено с применением комплекса теоретических методов (изучение и сравнительный анализ результатов преодоления затруднений в изучении английского языка, изучение различных педагогических и методических документов, оценка динамики мотивации и эффективности в изучении английского языка и др.); эмпирические методы (наблюдение, анкеты, опросы, индивидуальные беседы со студентами и преподавателями, выявление затруднений и постановка экспериментов, анализ учебных документов и др.).

Научная новизна исследования заключается в следующем: -обоснована значимость преодоления учебно-образовательных проблем у студентов-гуманитариев, что отражает конкретный педагогический процесс совместной учебно-образовательной деятельности преподавателей и студентов для достижения цели овладения профессиональной устной и письменной речи в гуманитарных науках, их познавательные способности и успехи в изучении английского языка; -раскрыто содержание процесса преодоления учебно-образовательных проблем у студентов гуманитарных вузов; - систематизирована структура процесса решения учебных задач при изучении английского языка.

Уровень реализации: по результатам исследования появляются условия и возможности для реализации процесса решения учебных проблем при изучении иностранных языков в учреждениях высшего профессионального образования.

Область применения: образование, обучение, повышение квалификации, программирование, планирование, моделирование.

Annotation

to dissertation of Orifov Orzu Obidkhujavich on the theme "**Pedagogical features of overcoming difficulties in learning English on formation of Higher Education Institutions students' speech competences**" for the degree of candidate of pedagogical sciences in the specialty 13.00.08 – Theory and methodology of professional education (13.00.08.04 – Theory and methodology of the humanities).

Key words: features, foreign languages, English, humanities, formation, improvement, development of skills, competence, teaching, educational process, teacher, student, higher education institutions, universities, selection.

Relevance of the topic. At the present stage of development of Tajik society are being trained the ideologically authoritative, modern pedagogical personnel, combination of deep theoretical knowledge with the ability to make practical decisions, and their creative application in pedagogical activity. Improvement of the system of training of highly qualified teaching staff requires solving the problem of adaptation of young teachers to pedagogy. In this regard, the study of the entire set of adaptation processes associated with the training of teachers as participants in various forms of pedagogical cooperation is of particular importance.

Purpose of the research: to substantiate the essence, content and structure of a specific pedagogical process of overcoming teaching difficulties, to develop a mechanism for solving existing problems and developing the speech competence of students in the humanities.

Object of research: teaching English to students of humanitarian directions in higher educational institutions.

Subject of the research: specific pedagogical process of problems of learning English by students of humanitarian directions.

Research methods: Dissertation research is completed using a complex of theoretical methods (study and comparative analysis of the results of overcoming difficulties in learning English, studying various pedagogical and methodological documents, assessing the dynamics of motivation and effectiveness in learning English, etc.); empirical methods (observation, questionnaires, surveys, individual conversations with students and teachers, identifying difficulties and setting up experiments, analyzing of educational documents, etc.).

The scientific novelty of the research is as follows:

-the importance of overcoming of teaching and educational problems among students of humanitarian directions is substantiated, which reflects the specific pedagogical process of joint educational and educational activities of teachers and students to achieve the goal of mastering professional oral and written speech in the humanities, their cognitive abilities and success in learning English;

- the content of the process of overcoming teaching and educational difficulties among the students of humanitarian universities has been disclosed;

- the structure of the process of overcoming educational difficulties in learning English has been optimized.

Level of implementation: according to the results of the study, there are conditions and opportunities for eliminating teaching and educational problems in the study of foreign languages in higher educational institutions.

Applications: education, training, professional development, programming, planning, modeling.